

I. WEST-SURINAME ZOALS HET NIET GEPLAND IS

De opening van het Bureau (1)

Het lage gebouw is uit steen opgetrokken. Op het grasveldje pronkt de vlaggenmast met een wapperende nationale vlag. Bijna tachtig dorpelingen hebben zich voor het gebouw verzameld. Ze passen niet allemaal in de schaduw van het blauwe dekzeil dat voor deze gelegenheid is opgespannen. Zwijgend observeren ze de journalisten die hun camera's opstellen. Het wachten is op de delegatie uit De Stad. Binnen zitten de belangrijkste dorpelingen met hun gezicht richting vijf lege stoelen. Een ambtenaar geeft driftig aanwijzingen over de positie van de microfoon. Achter het gebouw houdt de dansgroep zich schuil. Ze dragen verentooien en rokken van palmblad. Op de straathoeken staan militairen met kalashnikov's en ondoorgrondelijke zonnebrillen. De uitbater van een lokale winkel brengt limonade rond, gratis.

Iedereen vindt de gebeurtenis belangrijk. De dorpelingen omdat het een dorpsraad is, de ambtenaren omdat het de opening van hun Bureau is en de vice-president omdat hij een verkiezingspraatje kan houden. Sinds 1986 is er geen Bureau voor Burgerregistratie meer geweest. Het militaire bewind had Apura als 'onveilig' geclassificeerd en al het overheidsperoneel uit West-Suriname teruggetrokken. De dorpelingen moesten sindsdien naar Nieuw-Nickerie voor het aanvragen van een paspoort, werkvergunning of het registreren van een kind. Dat is ruim 14 uur varen met de bananenboot. Andere overheidsdienaren waren al eerder teruggekeerd: de militairen, de politie, de boswachters. Maar over het verleden kan vandaag beter gezwegen worden. Het vorige Bureau is afgebrand. Het was van hout en alle gegevens gingen verloren. De brand was aangestoken.

Apura is het monument van een vervlogen droom: het dorpje had het industriële hart van de natie moeten worden. *Het Plan voor de Ontwikkeling van West-Suriname* was bedoeld om Suriname een voorbeeldige dekolonisatie te geven. Het Plan voorzag in de aanleg van drie enorme stuwmeren, een bauxietsmelterij, de omleiding van de Corantijn, een haven voor zeeschepen, een spoorlijn, een gemaal en een irrigatiekanaal. Apura zou inmiddels 85.000 inwoners moeten tellen. Een overwoekerde locomotief en de verzakte klinkers van het starre stratenplan getuigen dat ergens de uitvoering stokte. Nu eindigt in Apura slechts de wereld. Na 373 km ongeasfalteerde jungle loopt de weg uit Paramaribo er dood op de brede Corantijn. Aan de overkant ligt het vijandige Guyana en voorbij de kostgronden in het zuiden begint het onmetelijke Amazonewoud. Reisgidsen beschrijven Apura stevast op hun laatste pagina's. De *Wereldwijzer Suriname* van Elmar noemt het "een spookstadje in een uithoek van het binnenland" (Leuwsha 2002: 246).

Toch is Apura niet onbewoond. Tussen de restanten van Het Plan en onder de dreiging van vijand en wildernis hebben de inheemse (indiaanse) bewoners een bestaan. Ze leven al drie duizend jaar in het gebied en weten hoe je er het beste van kan maken. Ze zijn in de leegstaande prefab-woningen getrokken, jagen over de verlaten wegen, verkopen *bushmeat* en levende papagaaien aan stedelingen en varen voor boodschappen of familiebezoek naar het dorpje Orealla in Guyana. Volgens de ambtelijke normen in Paramaribo zijn ze krakers, stropers, smokkelaars en illegale immigranten. Maar in Apura zegt dat niet zoveel. Politieagenten zijn er uit eigen wil gestationeerd. Ze komen voor hun rust.

Is het logisch dat een project van 3,5 miljard gulden aan Nederlands ontwikkelingsgeld faalde terwijl de lokale bevolking zich met de minst denkbare middelen weet te handhaven? In dit geval misschien wel. De plannenmakers achter de tekentafels van de TU Delft konden in hun versimpelde en gestandaardiseerde versie van West-Suriname

onmogelijk rekening houden met alle complexiteit, ambiguïteit, chaos en dynamiek van de echte wereld. En de uitvoerders mochten en konden niet van Het Plan afwijken toen de echte wereld zich openbaarde als mix van weerbarstig terrein, dalende bauxietprijzen, aarzelende investeerders, politieke omwentelingen en lokaal verzet. In 1982 legde Desi Bouterse de uitvoering stil die door jaren vertraging en stijgende kosten de jonge republiek aan de rand van een bankroet had gebracht. De inheemse bewoners daarentegen maken niet eerst een blauwdruk van de wereld om die vervolgens blindelings uit te voeren. Ze hebben aandacht voor de kleinste veranderingen, kansen en toevalligheden en verwerken deze in de beslissingen over elke stap die genomen wordt. Dus toen de bulldozers kwamen benutten ze alle mogelijkheden om de situatie naar hun hand te zetten, onder andere door eerst een menselijke blokkade voor de bulldozers te vormen en later van de wegen en huizen gebruik te maken. Die mogelijkheid om praktisch en intentie op elkaar af te stemmen is precies wat Het Plan in een noodlottige mate tekort kwam. "While the planner cannot create a functioning community", zo benadrukt James Scott, "a functioning community can, within limits, improve its own condition" (1998: 145).

De lokale gemeenschap is echter niet onkwetsbaar. Recentelijk is Het Plan weer uit de kast gehaald, dit keer ten bate van twee mijnbouw-multinationals Alcoa en BHP/Billiton. Het is allerminst zeker dat Het Plan wederom zal falen. Het doel -zoveel mogelijk winst voor het moederbedrijf- is beduidend minder ambitieus dan de ontwikkeling van Suriname en explorerend onderzoek in het Bakhuys Gebergte is al in volle gang. Tegelijkertijd is de rechtspositie van de inheemse bevolking sterk verslechterd.

Het meest opmerkelijke is dat Het Plan in een ongewijzigde vorm gerealiseerd dreigt te worden, dus zonder gebruik te maken van de inzichten die sinds het begin van de jaren zeventig ontwikkeld zijn ten aanzien van hulpbronnenbeheer, milieubescherming en de coöperatie met de plaatselijke bevolking. Een slordige 4500 km² regenwoud (drie keer het oppervlak van het Brokopondo stuwmeer) zal onder water worden gezet door drie ondiepe en daardoor uiterst inefficiënte stuwmeren. Dat is achterhaalde technologie: meerdere kleinschalige waterkrachtprojecten zijn veel efficiënter gebleken. Ook is nu duidelijk dat zulke immense wateroppervlakten het lokale klimaat veranderen, de waterhuishouding over honderden kilometers verstoren, paaigronden, visstanden en wildreserves vernietigen en malaria-epidemieën veroorzaken. Nog verontrustender is dat een ontbossing van de onder water te zetten gebieden niet haalbaar is. Dat heeft Lands Bosbeheer (LBB) uitgerekend. De afbraak van het organische materiaal veroorzaakt dan zuurstoftekorten in het water dat, zoals bij Brokopondo stuwmeer in de jaren zestig, leidt tot een massale vissterfte en een waterplantenplaag. Tenslotte is Het Plan niet aangepast aan de verminderde regenval in het gebied ten opzichte van de jaren zeventig, een naar het zich laat aanzien structureel gevolg van het versterkte broeikaseffect.

Een doorstart van Het Plan zal naast het milieu ook de inheemse bevolking. Ze gebruikt het gebied waar de stuwmeren gepland zijn voor het jagen, vissen en verzamelen. Dit gebruik is op traditie gestoeld en noodzakelijk voor de voortzetting van de huidige levenswijze van de bewoners van Apura, Section en Washabo. Uitvoering van Het Plan moet daarom als etnocide worden gekenschetst⁹. De Corantijn zal haar functie als vis- en drinkwater verliezen door de afvalstoffen (sedimenten en chemicaliën) uit de bauxietwinning- en verwerking. Die verontreiniging is tevens de doodsteek voor het ontluikende ecotoerisme op de Kaburi-kreek en voor de reuzenotters waarop deze gebaseerd is. Tenslotte zal de vestiging van honderden mijnwerkers de economische, sociale en politieke structuur van de gemeenschap radicaal veranderen. De kavels langs

⁹ De VN Mensenrechten Commissie definieert etnocide als: "The condition under which an ethnic group is denied to enjoy, develop and transmit its own culture" (document E/CN.4sub.2/1994/2.para 36).

de Corantijn zijn al verkocht aan de toekomstige jetset van Apura. Het *grid* zal gezuiverd worden van indianen om de prijs van de percelen omhoog te drijven. De oplossing van het ‘inheemsen vraagstuk’ bestaat volgens Het Plan uit een gedwongen transmigratie naar golfplaten barakken in het zwampbos ten noorden van Washabo.

Door de aanhoudende interesse van buitenstaanders -naast mijnbouwers zijn houtkapfirma’s in verschillende gradaties van rooibouw binnen het gebied actief en is er een plan om van de Kaburi-kreek een natuureservaat te maken- heeft de lokale gemeenschap zelf een plan moeten formuleren voor de toekomst. Dat bleek simpel: ze wil zelfbeschikking over het gebied dat voor bestaansactiviteiten nodig is (het gemeenschapsbos) en zeggenschap over de activiteiten daarbuiten die van invloed zijn op de ecologische toestand van dat gebied. Volgens internationale normen is deze eis volledig gerechtvaardigd. Desondanks lijkt de weg naar zelfbeschikking nog lang. De Surinaamse wetgeving en de neoliberale wind uit Paramaribo zijn weinig gunstig. Bovendien lukt het de overheid steeds beter om haar onderdanen in West-Suriname bureaucratisch onder controle te krijgen, iets dat noodzakelijk is gebleken voor de realisatie van plannen met het gebied. De opening van het nieuwe, brandbestendige Bureau voor Burgerregistratie op die negende juli van 2004 was daarom een belangrijk moment voor de staat.

Dit hoofdstuk informeert over de West-Surinaamse inheemse gemeenschap en haar historische en regionale inbedding. Na een schets van de regio geef ik een beknopt historisch overzicht en enkele algemene kenmerken van inheemse groepen in het Amazone-gebied. In de tweede paragraaf komen de belangrijke externe actoren aan bod, zoals de overheid, mijn- en bosbouwers en natuurbeschermingsorganisaties. De derde paragraaf beschrijft de lokale en nationale strijd voor de erkenning van inheemse rechten.

een lokale geschiedenis

West-Suriname is het gebied ten tussen de Coppename en de Corantijn ten zuiden van de districten Nickerie en Coronie en ten noorden van de waterscheiding van het Wilhelmina Gebergte. Dat is qua oppervlak ruim de helft van Nederland. Het grootste deel is bedekt met ongerept regenwoud (hoog mesofytisch hooglandbos) dat op een bodem van graniet, laterietkappen en zanderij-gronden staat. Het stroomgebied van de grote rivieren is tamelijk vlak, maar het Bakhuis Gebergte reikt tot een hoogte van 1027 meter. Langs de rivieren en in het noordelijke deel zijn rivier-estuarium afzettingen en estuarisch veen te vinden. Daarop groeit zwampbos (xerofytische bostypen). Er valt gemiddeld 2200 millimeter regen per jaar. Variatie in regenval bepaalt de seizoensindeling: er is een grote droge tijd (augustus tot december), een kleine regentijd (december en januari), een kleine droge tijd (februari tot april) en een grote regentijd (april tot augustus). De temperatuurverschillen tussen dag en nacht (5-10 °C) zijn groter dan die tussen de koudste en warmste maand (2 °C) (Mol & van der Lugt 2004: 2)¹⁰.

De meeste inwoners zijn inheems (Arawaks en Warrau) en wonen in een cluster van drie dorpen, Apura, Washabo en Section. In Apura en bij de Wonotobo Vallen hebben zich sinds twee jaar een paar gezinnen van Trio-indianen gevestigd. Inclusief overheidsdienaren en de werknemers van BHP/Billiton wonen er minder dan tweeduizend mensen in het gebied. De meesten leven van zelf verbouwde horticulturele producten, zoals cassave, bananen, tajers, ananas, mango’s en citrus- en palmvruchten. De tajers uit de streek zijn van uitzonderlijke hoge kwaliteit en worden verhandeld. Visvangst en jacht lenigen de eiwitbehoefte. Surplus wordt verhandeld. Maandelijks brengen tussen-

¹⁰ De jagers klaagden over de verschrikkingen van een koude periode van drie weken in de afgelopen drie januari’s. De intrede van een ‘Surinaamse winter’ kan, net als de verminderde neerslag in de regentijden, een gevolg zijn van een globale klimaatsverandering.

handelaren zevenhonderd en vijftienhonderd kilo vis- en duizend tot twee duizend kilo *bushmeat* naar Paramaribo en Nieuw-Nickerie. Enkele dorpelingen verdienen geld met het vangen van zogenaamde 'kooidieren', voornamelijk ara's, papagaaien, reptielen, kikkers en aquariumvissen. Aan toerisme verdient de lokale bevolking niet veel. Het aantal toeristen is klein en ze komen meestal met door buitenstaanders verzorgde reizen. Sinds drie jaar werken bijna 150 inheemse dorpelingen (uitsluitend mannen) in loondienst bij één van de twee houtzagerijen of voor BHP/Billiton. De combinatie van geld- en bestaans-economie is door de aanwezigheid van rubbertappers, houthakkers en projectontwikkelaars al sinds de jaren dertig een bekend verschijnsel in West-Suriname.

Hoewel de dorpen binnen een straal van drie kilometer van elkaar liggen hebben ze elk een eigen karakter. Washabo (circa 525 inwoners) is het oudst en het meest idyllisch door de vele oude mangobomen, slingerende voetpaden en verrassende doorkijkjes naar de stranden van de Corantijn. Washabo heeft een echt centrum, bestaande uit een voetbalveld/schoolplein met een snoepwinkeltje.

Apura (ruim zevenhonderd inwoners) mist door het repetitieve patroon van het *grid* een centraal punt. Door de ruime opzet en het vele groen geeft het een wat verlaten indruk. Een stuk of acht kapokbomen (*ceiba pentandra*) torenen boven de daken uit. De (creoolse) wegebouwers hadden bij de aanleg van het *grid* geweigerd ze te vellen uit angst voor represailles van de machtige 'moeder' van deze boom. De bevolking van Apura is etnisch gemêleerder dan dat van Washabo of Section waar alleen Arawakken en Warrau wonen. Rond het midden van de vorige eeuw kreeg West-Suriname te maken een grote instroom van alleenstaande mannen: rubbertappers, houthakkers, goudzoekers, trofeeënjagers en pioniers. Het toenmalige dorps hoofd wilde ze uit de buurt houden van de ongehuwde vrouwen uit Washabo en huisvestte ze in Apura. Geheel slaagde die opzet niet en veel inwoners van Apura zijn voor de helft of een kwart Creools, Hindoestaans, Javaans of Chinees. Enkele woningen op het *grid* worden als vakantiehuisje gebruikt door Hindoestanen uit Nickerie.

Section, of Mid-Section (circa 170 inwoners), bestaat uit lintbebouwing langs de drie kilometer rivieroever tussen de twee andere dorpen. De Arawakse bewoners zijn afkomstig uit het North-West District van Guyana. De kettigmigratie kwam vooral op gang na de beëindiging van de Binnenlandse Oorlog in 1992. Ze hopen een welvarend bestaan op te bouwen in Suriname of denken er te kunnen sparen voor een gouden toekomst in Guyana.

Elk dorp heeft een gekozen bestuur bestaande uit een *kapitein* en vier *basja's* (twee mannen en twee vrouwen) die hem assisteren. Elke twee maanden vindt er een overleg plaats waar alle volwassen dorpsleden voor zijn uitgenodigd, de dorpsraad. Ze stemmen dan over de beleidsvoorstellen die het bestuur hen voorlegt. Op zaterdagen wordt gemeenschapswerk verricht, zoals het snoeien van de wegbermen of onderhoud aan de steiger.

De overheid wordt vertegenwoordigd met een politiepost, een peloton van het Nationaal Leger, de Stichting Bosbeheer en Bostoezicht (SBB) en sinds kort een Bureau voor Burgerregistratie. De Energie Bedrijven van Suriname (EBS) dragen zorg voor de diesel-generator die de huizen op het *grid* van elektriciteit voorziet. Deze instanties zijn allemaal in Apura gehuisvest. Daar staat ook een kleine polikliniek (eens per maand wordt een arts ingevlogen) en een openbare lagere school. In Washabo staat een katholieke lagere school. Voor middelbaar onderwijs zijn kinderen aangewezen op internaten in Nieuw-Nickerie of Paramaribo.

Monument van een vervlogen droom
(foto: Koen Alefs).

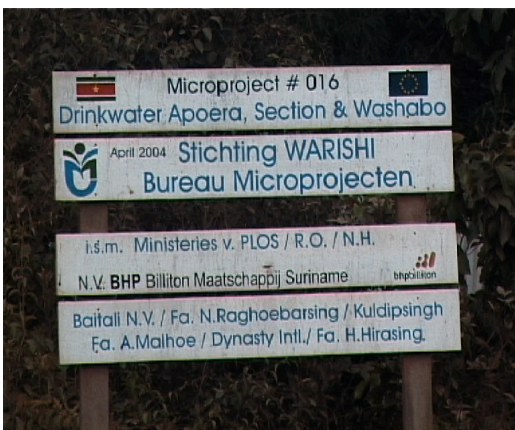
Prefab ('bruynzeel')-woning op het *grid*
(foto: Sanderien Verstappen).

Het nieuwe, brandbestendige Bureau voor
Burgerregistratie (foto: KA).

Wegrottend hout bij een Chinees
houtkapbedrijf (foto: KA).

Anticipatie op de verontreiniging van de
Corantijn (foto: KA).

Het *grid* (foto: SV).

Alle dorpingen zijn bekeerd tot het Christendom. In totaal tellen de dorpen twee Rooms Katholieke kerken en (sinds enkele jaren) maar liefst zes protestantse kerken: twee congregaties van de Church of Christ, een Jehova Witness Hall, de Pentacostal Deliverance Church, de Church of Nazarone en The Missing Attendance. Ze werken met lokale predikanten.

De dorpen hebben acht winkels/bars en twee drinklokalen, een bakker, een timmerman/botenbouwer en een mecanicien die buitenboordmotoren repareert. Twee bars hebben een tv met satellietontvangst. Ze staan onveranderlijk op Braziliaanse voetbalzenders afgesteld. Bij afwezigheid van internetverbinding, kranten of radio is er geen nieuwsvoorziening. In Apura staat een publieke (satelliet) telefoon. Aan dorpingen geadresseerde post belandt tussen de poste restante van het postkantoor in Nieuw-Nickerie. Jachtbenodigdheden komen uit Paramaribo, kleding en gereedschap komen vaak uit Orealla en drank, rijst en diepvrieskippen worden uit Nieuw-Nickerie gehaald.

fenomenale biodiversiteit

Geologische ontwikkelingen hebben een diepgaande invloed gehad op de huidige natuur van Suriname. Lange tijd had de aarde twee supercontinenten, Laurazië en Gondwana. Ongeveer tweehonderd miljoen jaar geleden begonnen ze op te breken. Laurazië viel uiteen in Noord-Amerika, Europa en Azië en Gondwana in Zuid-Amerika, Afrika, India, Australië en Antarctica. Pas honderd miljoen jaar geleden braken Zuid-Amerika en Afrika van elkaar los (Pointing 1994: 24). In het isolement kon de oudere fauna van buideldieren, gordeldieren, miereneters en luiaards zich beter handhaven dan in Europa en Azië waar placentale zoogdieren gingen overheersen. Dertig miljoen jaar geleden werd Zuid-Amerika voor het eerst verbonden met Noord-Amerika door een landbrug bij het huidige Panama. De kolonisatie van het continent door nieuwe planten en dieren, zoals grassen, katachtigen en hoefdieren, ging gepaard met fundamentele veranderingen van ecosystemen (Eisenberg 1989: 7-9).

Het Guyaanse Schild waar Suriname deel van uit maakt was al ontstaan in het Precambrium, vier miljard tot 570 miljoen jaar geleden. De rivieren waterden af in westerse richting tot de Andes zich 65 miljoen jaar geleden verhief. Er ontstond een grote binnensee die door de toevoer van rivierwater geleidelijk zoeter werd. De zeedieren en –planten pasten zich aan of verdwenen en er ontstonden zoetwaterdieren die elders alleen in zeeën voorkomen, zoals stekelroggen en dolfinen (Eisenberg 1989: 292). De watermassa brak uiteindelijk aan de oostkant van het continent door het Guyaanse Schild heen. De Amazone voert sindsdien het smeltwater uit de Andes af. Door het geringe verval (slechts zeventig meter van Iquitos tot de monding) en het vlakke reliëf staat drie procent van het bekken nog steeds maanden achtereen onder water. Dit is het zogenaamde *várzea* of vloedbos. Bos dat de bodem wel droog houdt heet *terra firma* bos.

Suriname valt door de waterscheiding van het Tumakumak-gebergte buiten het stroomgebied van de Amazone: de rivieren wateren rechtstreeks af in de Atlantische Oceaan. Ze worden geclassificeerd als helder- of zwartwater-rivieren. In tegenstelling tot de witwater-rivieren uit de Andes bevatten ze maar weinig sedimenten en voedingsstoffen want het Guyaanse Schild is na miljarden jaren volledig uitgespoeld. Daardoor zijn de bodem en afzettingen langs deze rivieren uitgesproken arm aan voedingsstoffen en heeft het bos een relatief laag volume (van der Valk & Ho 2004: 134). De Corantijn is een helderwater-rivier. In de zandbodems die veel langs de randen van het Schild voorkomen ontspringen zwartwater-rivieren, zoals de Kaburi-kreek ten noorden van Washabo, de Cola-kreek bij Zanderij en de Rio Negro in Venezuela. Het witte zand ontbeert de micro-organismen die nodig zijn om humus af te breken waardoor de rivieren een doorzichtig

bruine kleur en een hoge zuurgraad (pH 4-5) krijgen. Vloedbossen langs zwartwater-rivieren heten *igapo* (Hames & Vickers 1983: 2-5).

Wat het Guyaanse Schild deelt met het bos uit het Amazone-bekken is de fenomenale biodiversiteit. Suriname herbergt tenminste 576 vogelsoorten, tweehonderd soorten zoogdieren, 130 soorten reptielen, 99 soorten amfibieën, 4500 plantensoorten met 138 boomgeslachten waarvan veertig procent endemisch is voor Suriname (Hardner & Rice 2003: 251). Het gangbare idee is dat klimatologische veranderingen gedurende het Pleistoceen ten grondslag liggen aan de hoge biodiversiteit in de Zuid-Amerikaanse tropen. Het bos trok zich tijdens de ijstijden terug tot de warmste en natste plaatsen. In het isolement van deze *refuges* veranderden sommige soorten zodanig dat reproductie met soortgenoten uit andere *refuges* niet meer mogelijk was nadat het bos weer aaneengroeide tijdens de interglacialen (Eisenberg 1989: 9). De biodiversiteit op het Guyaanse Schild is extra groot door de nutriëntarme bodem die veel aanpassing vraagt van de biota, de hoogteverschillen in het landschap en de afwezigheid van menselijke activiteiten (Antoine Cleef: conversatie in mei 2003). Het bos op het Guyaanse Schild vormt thans het grootste aaneengesloten regenwoud ter wereld (Haden: iii) en bedekt meer dan negentig procent (14,8 miljoen hectare) van het Surinaamse grondgebied (van der Valk & Ho 2004: 133).

regenwoudcultuur

De eerste bewoners van Suriname troffen een bos aan dat er heel anders moet hebben uitgezien dan tegenwoordig. Ze kwamen uit het noordoosten van Azië. De oversteek naar Alaska vond plaats in het diepst van de laatste ijstijd toen de Bering Straat een landengte vormde. De verdere kolonisatie moest wachten tot de ijsskap een doorgang bood en is daarom ofwel in het interglaciaal van 30-23.000 jaar geleden van start gegaan ofwel na het definitieve einde van het Pleistoceen 13.000 jaar geleden. In ieder geval bereikten mensen tien duizend jaar geleden het zuidelijkste punt van Zuid-Amerika (Pointing 1994: 46-8). De kolonisatie ging, net als de komst van de eerste placentale zoogdieren dertig miljoen jaar eerder, gepaard met een massaal uitsterven. Maar liefst tachtig procent van de grote diersoorten verdween binnen een honderdtal jaren: drie genera olifanten, zes genera tand-armen (gordeldieren, miereneters en luiaards), vijftien genera hoefdieren en veel soorten knaagdieren en carnivoren. Kwetsbaarheid voor menselijke bejaging moet een belangrijke oorzaak zijn geweest omdat de massaliteit van de sterfte door geen enkele andere periode van klimaatsverandering geëvenaard wordt (Pointing 1994: 51-2).

De oudste sporen van mensen in Suriname zijn stenen werktuigen die jager-verzamelaars negenduizend jaar geleden op de Sipaliwini-savanna hebben achtergelaten. De savanne strekte zich destijds uit tot het westen van Venezuela en is waarschijnlijk ontstaan nadat mensen het bos hebben afgebrand in een relatief droge periode. De Guyaanse kust wordt sinds achtduizend jaar bewoond. Aanvankelijk leefden de mensen waarschijnlijk vooral van schelpdieren. Ze lieten in ieder geval grote stapels met schelpen (*shell-mounds*) achter. Na ruim drie millennia maakten ze kennis met de typische horticulturele technieken die door het hele Amazone-woud te vinden zijn. Deze liggen aan de basis van wat gemakshalve ‘de Zuid-Amerikaanse regenwoudcultuur’ wordt genoemd en waar ook de hedendaagse inheemse bewoners van West-Suriname toe gerekend worden. De oudste archeologische vondsten uit West-Suriname zijn kleipotten van deze horticulturalisten uit 2.400 v.Chr. die langs de Kauri-kreek zijn gevonden (Versteeg & Bubberman 1998: 1-4).

De horticulturele technieken ontstonden rond vier duizend v.Chr. in het centrale Amazone-bekken. Na het afbranden van een stuk regenwoud aan het eind van de (grootste) droge periode wordt bittere cassave (*manihot* spp) geplant, eventueel aangevuld

met bananen (*musa* spp), palmen of lokale planten als tajers (*xanthosoma* spp). De humus van het bos en de as maakte meerdere oogsten gedurende twee à drie jaar mogelijk. Daarna is de akker uitgeput en moet minstens tien jaar braak liggen om het opschietend bos voldoende biomassa te laten opbouwen en om de structuur en waterhuishouding van de bodem weer goed te krijgen. Dit horticulturele systeem staat bekend als *shifting cultivation* of zwerfandbouw. Twaalf procent van het huidige *terra firma* bos in Brazilië heeft minstens één keer in haar geschiedenis als akker gediend (Balée 1989: 1-21). De akkers worden in Suriname *kostgronden* genoemd.

Ook de verwerking van de koolhydraatrijke cassave tot brood, soep (peperwater) of bier (cassiri) is overal in het Amazone-gebied hetzelfde. Vrouwen vermalen de knollen met een rasp en een stamper om vervolgens met behulp van een langwerpige korf (matapi) het giftige vocht eruit te persen (zie voor het procédé *recept* in hoofdstuk III). Vrouwen zijn bij deze taken in familieverband samen gaan werken, hetgeen matrilocale residentie stimuleert. Mannen helpen bij het aanleggen van nieuwe kostgronden. Ze zijn blijven jagen, maar gingen in toenemende mate ook vissen omdat ze de beschikking kregen over kano's. Er hoefde door de horticultuur veel minder gezworven te worden waardoor het bezit van de zware uitgeholde boomstammen niet langer een grote handicap was. Kano's zijn uiteindelijk cruciaal geweest voor de verbreiding van de regenwoudcultuur naar de kust en West-Suriname. Via de Rio Negro kon de Orinoco bereikt worden dankzij het Casiquiare-kanaal dat bij hoogwater de waterscheiding onder water zet (Versteeg & Bubberman 1998: 3-4).

Een dorp wordt doorgaands verplaatst of opgesplitst (fission) als het wild verdwenen is uit het gebied dat de jagers bereikbaar vinden. Uitputting van de bodem of invasies van draagmieren of onkruid zijn bijna altijd toe te schrijven aan de druk van overheden en missie of zending om op dezelfde locatie te blijven wonen. De afwezigheid van gedomesticeerde consumptiedieren wordt in verband gebracht met de noodzaak om mobiel te blijven (Stearman 2000: 234). Veel, maar niet alle groepen doen of deden aan *trekking* waarbij de hele gemeenschap in periodes dat er niet veel te doen valt op de kostgronden of tijdens voedselschaarste het dorp verlaat voor wekenlange zwerftochten waarbij ze leven van het jagen en verzamelen en zelfs surplus opbouwen (Werner 1983; Stearman 2000: 237). In West-Suriname wordt sinds heugenis niet meer aan trekking gedaan.

De gemeenschappen uit de regenwoudcultuur kennen een relatief eenvoudige sociale structuur met een egalitair en informeel karakter. Het gebrek aan complexiteit, iets dat in het bijzonder de groepen van het Guyaanse Schild kenmerkt, stuitte op veel onbegrip van antropologen:

They lack any formal social groupings such as lineages, clans, moieties, age-sets, etc., membership in which is defined by unilineal descent, name transmission, age, sex, and so on. The social and political organisation of these societies is so unformalized that it has often been difficult to understand how they work at all (Rivière 1984: 4).

Aanvankelijk werd aangenomen dat de ongunstige levensomstandigheden in het regenwoud de ontwikkeling naar meer complexe samenlevingsvormen voorkomt. Dit beeld werd genuanceerd door archeologische vondsten waaruit bleek dat in de *várzea* op maïsteelt gebaseerde samenlevingen hadden bestaan die een grote sociale stratificatie en zelfs staatsvorming hadden gekend¹¹. Tenminste een deel van de gemeenschappen die door Europeanen werden aangetroffen zouden daarom in een 'toestand van regressie'

¹¹ De verdwenen beschaving van Marajó (400-1300 n.Chr.) is het bekendste voorbeeld (Roosevelt 1989: 30-62).

verkeren, grotendeels veroorzaakt door epidemieën en oorlogen die (ongemerkt) door de Europese kolonisatie in gang waren gezet. Britse sociale antropologen, zoals Turner en Rivière, ontdekten later dat niet het fysisch milieu maar vooral het tekort aan arbeidskracht het ontstaan van complexe sociale structuren verhindert. Het tekort aan arbeidskracht heeft door het hele Amazone-gebied geleid tot het gebruik om de schoonzoon te laten inwonen (uxorilocaliteit). Zijn arbeidskracht kan via de dochter worden aangewend (Viveiros de Castro 1996: 6-8).

Kosmologisch hebben de Amazone-gemeenschappen die niet of recent onder invloed van missie of zending staan een sterke overeenkomst met Siberische inheemse groepen. De kosmologie kan beter als *perspectivistisch* dan als animistisch of sjamanistisch omschreven worden (Årnhem 1996; Viveiros de Castro 2000). Dieren, mensen en geesten leven daarin volgens overeenkomstige behoeften, zwakheden, sociale structuren en culturele verworvenheden. Elk van die levensvormen neemt in zijn eigen perspectief de positie van mens in. Ook dieren en geesten wonen in huizen, verbouwen cassave, drinken bier, trouwen, misleiden, beminnen enzovoort. Een gier is dus een mens in zijn gierenwereld, precies zoals de mens van zichzelf denkt dat hij een mens is. Die werelden interacteren, onder andere in de relatie tussen prooi en jager: roofdieren en geesten zien mensen als prooidieren net zo goed als prooidieren mensen en geesten als roofdieren zien. Het bloed van een mens is daarom bier voor de jaguar en de maden in een kadaver zijn gegrilde vis voor een gier. Het feit dat mensen dieren als dieren zien of geesten als geesten komt door kleding of decoratieve elementen, zoals snavels of klauwen, die een antropomorfe essentie aan de waarneming onttrekken en naar gelieve uitgetrokken of afgedaan kunnen worden. Mythologieën vertellen hoe dieren vanuit een ongedifferentieerde menselijke oertoestand hun (voor mensen) dierlijke gedaante kregen. Taboes op kannibalisme vereisen een transsubstantiëring van sommige dieren voor hun vlees gegeten mag worden. Alleen door een 'transspecifiek wezen' zoals de *piai* (tovenaars en medicijnmannen) of in visioenen kan van perspectief gewisseld worden en is communicatie met de andere levensvormen mogelijk. Zonder die communicatie blijft jachtsucces, zegeviering over de vijand of genezing uit. De *piai* heeft daarom veel macht ondanks de afwezigheid van formele hiërarchische structuren (Viveiros de Castro 2000: 469-488).

De bewoners van de Kauri-kreek migreerden, cassave verbouwend en reizend per kano, stroomopwaarts tot Wonotobo waar vier machtige watervallen een verdere kolonisatie verhinderde. Ze keerden om en zetten ergens tussen 500 en 800 n.Chr. voet aan wal op het huidige St. Eustatius in de Caribische Zee. Arawak sprekende groepen¹² afkomstig uit de Orinoco-delta hadden ondertussen op de kustvlakte een natte cassaveteelt ontwikkeld, onder andere bij de Hertentrappen in Nickerie. Op de vruchtbare mariene afzettingen werden kleine dammen aangelegd om te voorkomen dat het regenwater naar zee wegstroomt. Gecombineerd met de in de *várzea* ontwikkelde teelttechnieken fungeerde dat zo goed dat een permanente landbouw mogelijk bleek. Gedwongen door oorlogsomstandigheden werd rond 1100 weer over gestapt op zwerfvlakbouw. De vijand, Caraïb sprekende indianen¹³, kwam met een snelle en grootschalige invasie vanuit het oosten, mogelijk vanaf het Tumakumak Gebergte via de Corantijn (Versteeg & Bubberman 1998: 5-17).

De strijd tussen de Arawakken en Caraïben was nog volop gaande toen de Europeanen arriveerden. In de eerste Europese bronnen tekent zich een territoriale verdeling af met de Corantijn als scheidslijn. In het midden van de zeventiende eeuw zouden tussen de Suriname-rivier en de Corantijn vijfduizend Caraïben-families leven, terwijl achtduizend

¹² Aan Arawakken wordt soms gerefereerd als Lokono.

¹³ Aan benedenlandse Caraïben wordt soms gerefereerd als Kalin'a of Kisbane.

Arawakken-families ten westen van de Corantijn woonden. Aan de bovenloop van de Corantijn zouden zich twaalfhonderd 'Sapayos' ophouden (Buddingh' 1999: 13). Wanneer de Trio, een andere Caraïb sprekende groep¹⁴, zich daar vestigden is onduidelijk. Wellicht gaat het om dezelfde groep (Koelewijn 1987: 2). Aan de kust van West-Suriname woonden verder een grote groep Warrau of Warao. Ze deelden dorpen dikwijls met Arawakken.

de koloniale periode

Gedurende de zestiende eeuw bleef de Europese aanwezigheid beperkt tot enkele Hollandse, Zeeuwse, Franse en Engelse handelsposten bij de riviermondingen. Daar ruilden indianen goud, hars, kleurstoffen en letterhout tegen wapens, gereedschap, alcohol en exotische snuisterijen zoals spiegeltjes. Zeeuwen stichtten kleine tabak- en suikerrietplantages, onder andere bij de monding van de Essequibo en de Berbice. In 1654 kregen ze gezelschap van Nederlandse en Portugees-Joodse planters uit de kolonie Brazilië die in Portugese handen was gevallen. Het gebied tussen de Coppename en de Marowijne was sinds 1651 door de Engelsen gekoloniseerd, maar werd door admiraal Crijnssen veroverd tijdens de Tweede Engelse Oorlog in 1667. In de Vrede van Breda werd bepaald dat de Republiek de Guyaanse kolonies, waaronder Suriname, mocht behouden. Nieuw-Amsterdam moest echter aan de Engelsen worden afstaan die het prompt in New York omdoopten (Buddingh' 1999: 10-17)¹⁵.

De Caraïben uit de Suriname waren niet gelukkig met de ruil. Ze hadden met de Engelsen goede zaken gedaan door Arawakken als slaaf te verhandelen en weggelopen slaven voor ze op te sporen. Het nieuwe bewind bleek veel minder toeschietelijk en de Caraïben begonnen vanaf 1678 plantages te plunderen. Arawakse groepen steunden het koloniale bewind; kennelijk namen ze de oude vijandschap serieuzer dan de nieuwe. In 1679 trokken ze in Berbice zelfs een leger van 250 krijgers samen met als doel om het belegerde plantagegebied te ontzetten. Het net rond de opstandige Caraïben sloot zich toen gouverneur Heinsius erin slaagde vrede te sluiten met de Caraïben van de Marowijne en de Corantijn. Er werd hem daarbij toegestaan een klein garnizoen bij de Corantijn te legeren. De laatste opstandelingen, geïsoleerd van hun stamgenoten en geconfronteerd met een groeiend koloniaal leger, accepteerden in 1686 de vrede die gouverneur Aerssen van Sommelsdijck hen aanbood (Buddingh' 1999: 18-20).

Na de 'indianen-oorlog' verdween de inheemse bevolking van het politieke toneel en nagenoeg ook uit de geschiedschrijving tot in 1989 de Tucayana Amazonas Opstand uitbrak. Wel worden bijna veertig aanvallen van indianen op marrondorpen vermeld in tweede helft van de achttiende eeuw. Ook hielpen de Caraïben het koloniale bewind bij het opsporen van weggelopen slaven en tijdens de Boni-oorlogen (Buddingh' 1999: 133). Marronage had indirect verstrekkende gevolgen voor de inheemse bevolking. De marrons

¹⁴ Aan Trio's wordt soms gerefereerd als Tarëno.

¹⁵ Na de Vrede van Breda bleef het gebied ten westen van de Coppename aanvankelijk een deel van de kolonie Berbice die onder het beheer van de WIC viel. In 1682 kocht de WIC Suriname van Zeeland die haar door oorlogen geteisterde kolonie graag kwijt wilde. West-Suriname kwam uiteindelijk in 1686 samen met Suriname onder de soevereiniteit van de Staten Generaal via de Sociëteit van Suriname waarin de WIC, de stad Amsterdam en de particulier van Aerssen van Sommelsdijck elk een gelijk aandeel hadden. De lijn tussen Berbice en de Corantijn werd de Westgrens van Suriname tot zij in 1800 naar het midden van de Corantijn werd verlegd door het Britse Tussenbestuur (1799-1802). Deze laatste bepaling ligt ten grondslag aan het huidige grensconflict met Guyana over de zogenaamde New River Triangle. Van Schomburgk stelde in 1843 vast (in opdracht van de Britse regering) dat de Curuni de bovenloop van de Corantijn was. In 1871 werd een langere en volumineuzere bronrivier gevonden met een veel westelijker oorsprong: de New River. Dit was de ware grensrivier, zo vond het Nederlandse bewind en ze schonk haar de naam 'boven-Corantijn'. De Britten en later Guyana bleven echter vasthouden aan oude grens. Het conflict nam in 1967 een hoge vlucht toen Guyaanse militairen een post in het betwiste gebied betrokken (Buddingh' 1999: 288).

vestigden zich in dorpen langs de grote rivieren. Ze gingen niet veel verder stroomopwaarts dan nodig was om uit de handen van wetshandhavers of plantage-eigenaren te blijven. Zodoende ontstond er een gordel van marrons die tussen de kustvlakte en het binnenland was gelegen. Voor inheemse groepen betekende de aanwezigheid van deze marrons niet alleen een afzetmarkt voor allerlei bosproducten, maar ook een barrière om over de rivier te reizen. Vóór de vestiging van de marrons waren de verschillen tussen de inheemse groepen aan de kust en die in het binnenland veel kleiner. De gangbare classificatie in benedenlandse indianen, zoals Caraïben en Arawakken en bovenlandse indianengroepen, zoals Trio's, Waiyana's en Akuliyo's is dan ook een afspiegeling van een pas in de achttiende eeuw ontstane situatie (Kloos 1971: 3).

De Corantijn vormt hierop een uitzondering: marrons hebben zich nooit langs de rivier gevestigd. Enkele jagers hadden daar een verklaring voor. Het bos langs de oevers zou hen te veel angst hebben ingeboezemd. Terecht, zo was de mening, want destijds spookte er de verschrikkelijke *bushman* rond en hadden piai van Caraïben en Arawakken allerlei magische vallen opgesteld in het bos. Een andere verklaring is dat in het kustgebied van Nickerie veel minder plantages waren dan in het centrale deel van Suriname en dat er geen 'indianen oorlog' was uitgevochten waarin indianen de slaven tot rebellie aanzetten en voor wapens, ontsnappingsroutes en onderduikplaatsen zorgden.

zielenheil

Voor Nederlanders was Suriname weinig meer dan een plaats waar geld te verdienen viel of in vergetelheid gestorven werd. De Surinaamse samenleving gold als een product van Nederlandse nijverheid en *volksplanting* en genoot bij lange na niet het respect dat de Indische samenlevingen kregen. Er werd dan ook geen werk gemaakt van volksverheffing. Inheemse groepen, (ex)slaven en Aziatische contractarbeiders werden geacht geleidelijk te assimileren. Eigen taal en tradities werden niet beschermd, zoals dat wel gebeurde met de *adat* van Indische onderdanen. Op plantages waren cultuuruitingen die als Afrikaans herkend werden zelfs verboden.

Met het zielenheil van inheemse en andere niet-blanken werd met een zelfde achteloosheid omgesprongen. De Hervormde Staatskerk vond het niet nodig om slaven te bekeren want ze zouden afstammen van Cham ("een knecht der knechten zij hij" Genesis 9:25) die door Noach vervloekt was. De plantage-eigenaren vonden evangelisatie bovendien niet wenselijk omdat ze bang waren dat de slaven dan teveel gevoel van eigenwaarde zouden krijgen (Buddingh' 1999: 72). Dat veranderde vanaf 1735 met de komst van de Hernhutters, de van oorsprong Tsjechische protestantse zendelingen die ook wel bekend staan als de Evangelische- of Moravische Broedergemeente. Ze richtten zich aanvankelijk alleen op de inheemse bevolking, marrons en vrije stadscreolen. Na 1830 kregen ze ook toestemming om slaven te bekeren. In 1863, het jaar van de emancipatie, had de gemeente 27.000 leden (Bakker et al 1998: 55). Onder de benedenlandse inheemse groepen was echter vooral de katholieke missie succesvol (Buddingh' 1999: 173; Kloos 1971: 8).

De Rooms Katholieke Kerk (RK) had vanaf het begin van de Europese kolonisatie geijverd voor een massale bekering van Zuid-Amerikaanse heidenen, maar kreeg pas na 1786 toestemming om Suriname te betreden. De West-Surinaamse inheemse groepen werden in 1866 katholiek tijdens het missiewerk van de redemptorist Petrus Donders (1809-1887). 'Peerke' is vooral bekend vanwege de (wonderbaarlijke) genezingen van leprozen, wat hem in 1982 een heiligverklaring opleverde (Buddingh' 1999: 173). Het Caraïbische Donderkamp in het district Coronie is naar hem vernoemd. In 1937 waren er van de 98 bewoners van Washabo (van wie 69 als Arawaks en 29 als Warrau te boek staan) tachtig katholiek. Van de veertig inwoners van Apura (8 Arawakken, 21 Warrau's

en 11 creolen) waren er zestien katholiek. De niet-katholieke inwoners bestonden destijds uit anglicanen met een Guyaanse herkomst (Abbenhuis: 7).

In Washabo is de RK ook tegenwoordig nog de grootste kerk, in Apura en Section gaat het religieuze leven echter door een tumultueuze fase van verandering. Sinds het eind van de jaren '90 zijn in de dorpen diverse 'nieuw-protestantse' bewegingen actief die, betaald of bemand door de organisaties uit de Verenigde Staten of Brazilië, kerkgebouwen uit de grond stampen en dorpelingen wederdopen. Tijdens de onderzoeksperiode was het overlopen naar- of afsplitsten tot andere kerkgemeenten zo'n frequent verschijnsel dat een schatting van de ledentallen ondoenlijk was.

het heil van De Ontwikkeling

De stichting van Washabo, Apura en Section werd in 1919 in gang gezet door een epidemie die uitbrak onder een groot aantal inheemse groepen. Het is onduidelijk om welke ziekte het ging, maar in ieder geval werd zowel het Corantijn-bekken getroffen als Powaka dat ten zuiden van Paramaribo ligt. In het dorpje Epira aan de Guyaanse oever van Corantijn vielen extreem veel slachtoffers. Van het dozijn Arawakse families overleefden slechts zes mensen de epidemie. Ze vluchtten stroomafwaarts naar een geïsoleerde plaats aan de Kaburi-kreek die bekend is om haar paranoot-bomen (*bertholletia exelsa*). De ziekte noch vijandige Caraïben zou hen daar kunnen vinden. Ze legden kostgronden aan en leefden van de voedzame noten als in de regentijd de vissen te diep in het zwampbos waren gezwommen.

Onder hen was de elfjarige Adsjokadi. In de jaren die volgden zag hij langzaam de activiteit op de Corantijn toenemen. Orealla kwam weer tot leven en bij Wakai, iets ten noorden van de monding van Kaburi-kreek, vestigde zich het Belgische houtkapbedrijf Tropica dat geïnteresseerd was in de vele krapa-bomen (*carapa* spp) uit de omgeving. In 1928 verliet Adsjokadi de schuilplaats en bouwde een kamp langs de Corantijn op de plek waar de grond het best was. Niemand weet precies waarom hij de veiligheid van de Kaburi-kreek opgaf. Misschien was hij bang dat de rivieroever door anderen bezet zou worden, misschien wilde hij gewoon een graantje meepikken van de bedrijvigheid. In ieder geval groeide de kampplaats snel uit door de komst van de Arawakse families Sabajo (afkomstig uit Powaka) en Romalo (uit Guyana) en de Warrau familie Macintosh (ook uit Guyana). Het nieuwe dorp werd Washimbo of Washabo genoemd. Adsjokadi bleef nog decennia lang het dorpshoofd en zou later bekend worden als de stamvader van de familie Lingaard.

Met de bouw van een kerk en een lagere school in de jaren dertig gaf de Rooms Katholieke kerk Washabo een modern aanzien. De RK droeg daarmee tevens bij aan de assimilatie van de bevolkingsgroepen die de koloniale overheid voorstond: "de opsmelting tot één ongedeelde taal- en cultuurgemeenschap" (Buddingh' 1999: 230). Op de school en in de kerk werd de dorpelingen voor gehouden dat ze mee moesten met De Ontwikkeling. Daarmee werd bovenal bereikt dat de inheemse bevolking haar eigen taal, technieken en gebruiken als achterlijk ging ervaren.

De teloorgang van de inheemse talen is een belangrijke consequentie van het prediken van het heil van De Ontwikkeling. Ouders die hun kinderen een goede toekomst wilden geven, brachten ze niet langer groot met het ouderwetse Arawaks of Warrau, maar met het *Taki-taki* dat als een wereldtaal gold die de deuren naar de moderniteit zou openen. Dorpelingen die jonger dan 45 zijn verstaan of spreken daardoor geen inheemse taal meer, de Trio's uitgezonderd. Taki-taki is de aanduiding voor het Sranan die Nederlanders gebruikten om er op een neerbuigende manier over te spreken. Kennelijk is dat in West-Suriname ook gebeurd met betrekking tot het Guyaanse Engels dat een regionale lingua franca is. In Guyana heet hetzelfde Taki-taki dus gewoon english. Ik heb

niet de indruk dat voor de inheemse bevolking van West-Suriname met de aanduiding Taki-taki de minderwaardigheid van de taal wordt uitgedrukt, noch dat het als een soort geuzennaam geldt. Taki-taki is overigens onverstaanbaar voor wie niet weet dat het Engels is. Het Engels dat Amerikanen of Europeanen spreken noemen de West-Surinamers *london english* vanwege het in hun oren nogal eigenaardige accent.

Een aantal voorwerpen, dieren, planten of technieken worden door jong en oud met een inheemse term aangeduid. In de regel echter kunnen jongeren heel wat zaken minder benoemen dan ouderen die nog wel een inheemse taal spreken. Deze taalverschraling werd niet alleen veroorzaakt doordat het Taki-taki armer aan idioom is, maar ook omdat voor de ouders uit het midden van de afgelopen eeuw Taki-taki een tweede taal was die ze maar matig beheersten. Daardoor verdween ook de complexere grammatica, zoals tijdsvormen en werkwoordvervoegingen. In een soort continuïteit van het discontinue leert de huidige generatie ouders haar kinderen geen Taki-taki meer maar alleen Nederlands. Net als bij Taki-taki een generatie eerder geldt de beheersing van het Nederlands als een opstapje naar De Ontwikkeling. En net als toen beheersen de ouders de taal die ze hun kinderen willen leren vaak slecht.

De Rooms Katholieke Kerk is momenteel betrokken bij een groene revolutie van de traditionele landbouw via de Pater Ahlbrink Stichting. Deze charitatieve organisatie bekostigde in de jaren zeventig de aanleg van een landingsstrip en bouwt nu aan een verkooppunt van landbouwmiddelen. De zesduizend jaar oude zwerflandbouw is niet modern genoeg, zo vindt de stichting. Ze biedt daarom goedkope kustmest en bestrijdingsmiddelen aan. De kunstmest zorgt dat er twee tot vier jaar langer op dezelfde kostgrond geproduceerd kan worden. Voor de keerzijde heeft de Stichting weinig aandacht. Kunstmest put de bodem uit voorbij het punt waarop ze nog kan herstellen door hem simpelweg braak te laten liggen. Daar komt bij dat West-Surinaamse- en andere bodemtypen uit het Amazone-gebied gevoelig zijn voor *laterisatie*, een onomkeerbaar proces waarbij de bodem door langdurige blootstelling aan het volle zonlicht ‘gebakken’ wordt en water niet langer doorlaat. Het gebruik van kunstmest op deze bodems resulteert uiteindelijk in een onproductieve savanne van kort gras. De bestrijdingsmiddelen (‘medicijnen’) helpen tegen insecten en onkruid. Het nadeel is echter dat ze de gewassen, het oppervlaktewater en de landbouwer vergiftigen. Bovendien is veel kennis of een vertaalde handleiding nodig voor de juiste dosering en die ontbreekt meestal. Een onjuiste dosering leidt tot een resistentie voor het gebruikte middel of schade aan mensen en milieu. Ook is er het gevaar dat de bestrijdingsmiddelen afkomstig zijn uit dumppartijen die in Europa en de Verenigde Staten niet meer verkocht mogen worden vanwege hun te grote schadelijkheid, zoals *Endrin* of DDT (Oosterveer & van Ravenswaay 2004: 158-167).

Landbouw met deze nieuwe technologie zal, tot de bodem onherstelbaar beschadigd is, meer geld opleveren dan de traditionele landbouw. Tegelijkertijd vereist ze ook constante investeringen in nieuwe kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Niet alle dorpelingen beschikken over het benodigde (start)kapitaal. De overstap op deze nieuwe technologie gaat daarom gepaard met een versterking van het verschil tussen rijke en arme gemeenschapsleden. Uiteindelijk maakt dan de situatie waarin elk gezin zijn eigen kostgrond heeft plaats voor een situatie waarin een paar families alle grond hebben opgekocht, terwijl de anderen bij hen in loondienst moeten werken of wegtrekken.

De overstap van zwerflandbouw naar intensieve meer permanente (maar niet duurzame!) landbouw kan niet helemaal in de schoenen van de Pater Ahlbrinck Stichting geschoven worden. Het achterliggende probleem is een dreigend tekort aan beschikbaar bos. In het grootste deel van het West-Surinaamse bos mogen geen nieuwe kostgronden aangelegd worden omdat het in concessie is gegeven aan houtkapbedrijven. Daarbij is de

bevolking die afhankelijk is van horticultuur de afgelopen zestig jaar verviervoudigd. Zonder drastische veranderingen in de grondrechtwetten is intensivering dan een noodzaak, hoe bitter de consequenties voor de toekomst ook zijn.

inheemse identiteit

De afgelopen eeuw heeft de inheemse bevolking van West-Suriname een aantal verworvenheden van de regenwoudcultuur verloren. Dorpen zijn groot en permanent geworden, uxori-localiteit is geen algemeen verschijnsel meer en de perspectivistische kosmologie heeft plaats gemaakt voor een christelijke. Inheemse namen, zoals Adjsokadi, zijn vervangen voor westerse achternamen zoals Lingaard. Talen en landbouwtechnieken verdwijnen. Bovendien hebben intertribale huwelijken het onderscheid tussen de diverse inheemse groepen vertroebeld¹⁶.

Tegenover het verdwijnen van de tribale inheemse identiteiten staat het toenemende belang van het inheems-zijn op zich. Daar zijn twee redenen voor. Ten eerste ondervangt het refereren aan een universele inheemse identiteit het verlies aan talen en de onduidelijkheid die gemengde huwelijken veroorzaken. Ten tweede is het een weerslag van de categorieën waar de overheid mee werkt. Inheemse groepen vallen allen onder dezelfde juridische bepalingen en krijgen enige ondersteuning zoals brandstof voor buitenboordmotoren en radiozenders. De overheid maakt daarbij een onderscheid tussen inheemse- en niet-inheemse inwoners maar niet tussen inheemse groepen onderling¹⁷. De consequentie is dat alle inheemse groepen dezelfde belangen hebben in hun relatie tot de overheid en de meeste andere buitenstaanders die binnen het wettelijke kader opereren. De Vereniging van Inheemse Dorpshoofden van Suriname (VIDS) is opgericht om in die relatie meer slagkracht te hebben en vormt het formele platform van de universele inheemse identiteit. De verrichtingen van internationale organisaties, zoals de IWGIA, hebben het inheems-zijn tot een nog inclusievere categorie verheven die alle Zuid-Amerikaanse indianen incorporeert¹⁸. De universele inheemse identiteit heeft concreet betekenis gekregen tijdens de Tucayana Amazonas Opstand waarin voor het eerst Caraïben en Arawakken zij aan zij vochten en de recente demarcatie van het gemeenschapsbos van de inheemse bevolking van West-Suriname. Daarover straks meer.

De veranderingen mogen ons niet verblinden voor vier historische constanten. Ze hebben allen betrekking op de ongewijzigde relatie met het regenwoud. Ten eerste leeft de inheemse bevolking van West-Suriname grotendeels (en zondig geheel) van wat het regenwoud biedt. Ten tweede zijn de hulpbronnen van dat regenwoud, afgezien van de kostgrondproducten, voor iedereen vrij toegankelijk: het hulpbronnengebruik wordt niet gereguleerd door bezitsbepalingen of een ruimtelijke verdeling. Ten derde stoelt het hulpbronnengebruik op de ervaringen van vele generaties. De technologie is zondermeer veranderd. Zo wordt vis niet langer gevangen met neku (*lonchocarpus chrysophyllus*), kunami (*clibadium surinamense*) of andere verdovende planten, maar met nylon netten of

¹⁶ Typisch is het geval waarin een vijftigjarige vrouw beweerde Arawaks te zijn terwijl haar broer meende dat hij een Warrau was. Ze hadden een Arawakse moeder, een Arawakse-Warrau vader en een Warrau opa. De zus hield vast aan haar matrilineale herkomst, zoals dat gebruikelijk is bij uxori-locale residentiepatronen. De broer redeneerde daarentegen vanuit het patrilineale naamgevings- en erfrechtstelsel van het burgerlijk wetboek. Het verschil in opvatting- en het gebrek aan onderlinge communicatie over hun tribale identiteit geeft aan hoe onbelangrijk het onderscheid tussen de groepen is geworden.

¹⁷ De jachtwetgeving maakt met betrekking tot hulpbronnengebruik wel een geografische tweedeling van inheemse groepen in een noordelijke en zuidelijke zone (zie *de Boswet* in hoofdstuk II).

¹⁸ De International Work Group for Indigenous Affairs heeft bijvoorbeeld de publicatie van het boek over inheemse rechten in Suriname (Kambel & MacKay 2003) bekostigd. Dit werk is van onschatbare waarde is voor inheemse- en marrongroepen uit het binnenland en speelt een centrale rol in het debat over rechten onder de gemeenschapsleden.

metalen vishaken (van Andel 2000c) en wordt er gejaagd met hagelgeweren. Echter, het gebruik van deze nieuwe technieken is effectief omdat ze geïntegreerd worden in bestaande kennis en vaardigheden, zoals het kennen van visstekjes of het kunnen lezen van sporen. En ten vierde hebben veel locaties in het bos een biografische of historische betekenis. Na een leven lang jagen, vissen en verzamelen hebben veel bomen, rivierbochten en rotspunten een persoonlijke betekenis gekregen. Via verhalen, handelen of aanwijzingen verwerken anderen die betekenis in hun eigen denken, doen en laten. Het hedendaagse hulpbronnengebruik is daarom het resultaat van eeuwen plaatsgebonden interactie met het regenwoud. Voor sommige plaatsen is die betekenis collectief te noemen. Zo geldt de schuilplaats met de paranoot-bomen aan de Kaburi-kreek als een belangrijk monument van de dorpsgeschiedenis.

Deze traditie van hulpbronnengebruik onderscheidt de inheemse groepen van andere bewoners van het binnenland, ongeacht de mate van maatschappelijke ontwikkeling of culturele assimilatie. Dat betekent tegelijkertijd dat er weinig van het inheemse-zijn overblijft wanneer (de toegang tot) het gemeenschapsbos verdwijnt, bijvoorbeeld door grondpolitiek en activiteiten van buitenstaanders, doordat de inheemse bevolking stopt met jagen, vissen en verzamelen of doordat zij wegtrekt. Omdat het gemeenschapsbos zo essentieel is voor het voortbestaan van de West-Surinaamse inheemse gemeenschap strijdt ze sinds 1978 om zelfbeschikking over het gemeenschapsbos. De staat, bedrijven en natuurbeschermers hebben echter andere plannen met het gebied. In de volgende paragraaf schets ik de inmiddels eveneens respectabele traditie van plannenmakerij van deze externe actoren.

buitenstaanders

de opening van het Bureau (2)

Een opgewonden roep. De dansers komen te voorschijn en vormen een erehaag onder begeleiding van plechtstatige drumslagen. Ze zetten een Arawaks lied in. Twee terrein-auto's stoppen voor het grasveld. Uit de voorste stapt de minister van Regionale Ontwikkeling en een parlamentslid. Iemand weet wie het zijn en wijst op de achterste auto waar een forse creool uit op rijst: de vice-president. Hij strijkt zijn colbert glad en kijkt met een brede grijns naar de dorpingen. Hij wordt vergezeld door de districtscommissaris en een topambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken. De danseressen maken lichte kniebuigingen als de delegatie hen passeert. Eenmaal binnen zijn ze onzichtbaar voor de dorpingen op het grasveld.

Het welkomstwoord is van de directeur van het Bureau. Hij benadrukt het belang van een Bureau voor Burgerregistratie en het voordeel van eentje die om de hoek staat. Daarna spreken de delegatieleden, afgewisseld door optredens van de dansgroep. De minister spreekt hoopvol over de toekomstige exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen, het parlamentslid belooft inspraak, de districtscommissaris memoreert de succesvolle aanleg van een waterleidingstelsel, de vice-president roemt het neoliberale beleid van de regering Venetiaan.

Ze spreken in Sranan Tongo en in one-liners met gekunstelde pauzes voor ovaties. De dorpingen roeren zich niet. De kersverse directeur vraagt een muzikant om met trommelslagen het publiek tot applaudisseren aan te manen. Dat heeft weinig effect. Misschien kunnen ze beter op Nederlands overstappen of, nog beter, Engels. Sranan is weliswaar 'de taal van het volk', maar niet van dit volk. Hier spreekt men Engels met een Guyaanse tongval doorspekt met Nederlandse, Warrau en Arawakse uitdrukkingen.

Maar daar ligt het niet alleen aan. De delegatie is simpelweg niet welkom evenmin als het Bureau voor Burgerregistratie zelf. De dorpelingen zijn hier omdat het een dorpsraad is.

paradijs

West-Suriname heeft de reputatie een onontgonnen paradijs te zijn, een relatief toegankelijke wildernis die grif bedeed is met natuurlijke rijkdommen. De bossen zijn uitgestrekt, de bodem zit vol bauxiet, de kreekbeddingen klateren van het goud. Nederlanders vingen er de zeldzaamste kolibries waarvan ze de huid met de magisch glanzende veren op een plankje spanden. Rubbertappers troffen reusachtige ongekerfde balatabomen aan. Pelsdierjagers schoten jaguars, kaaimannen en anaconda's. Nog dagelijks worden ara's, pijlgifkikkers en groene boomboa's (*corallus caninus*) gevangen. Erg gewild zijn de pikoletjes (*oryzoborus angolensis*) uit de streek. Deze zaadvinken zingen van nature een groot deel van het voorgeschreven melodietje waarmee op zangvogelwedstrijden in Paramaribo veel geld verdiend kan worden.

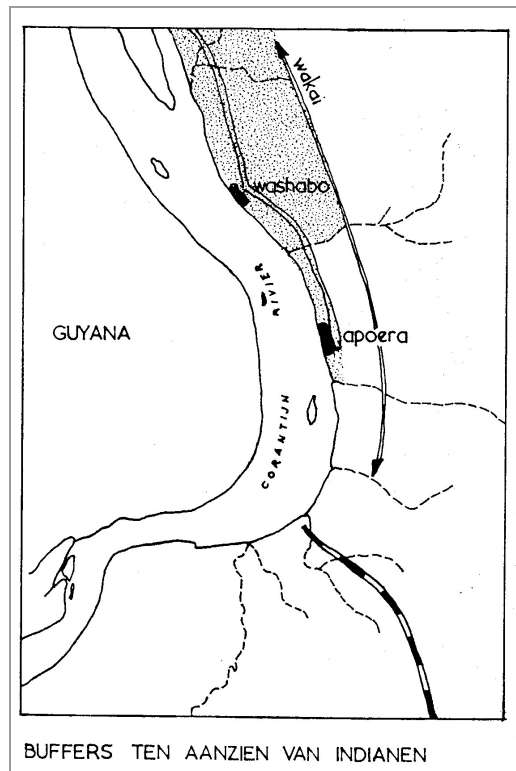
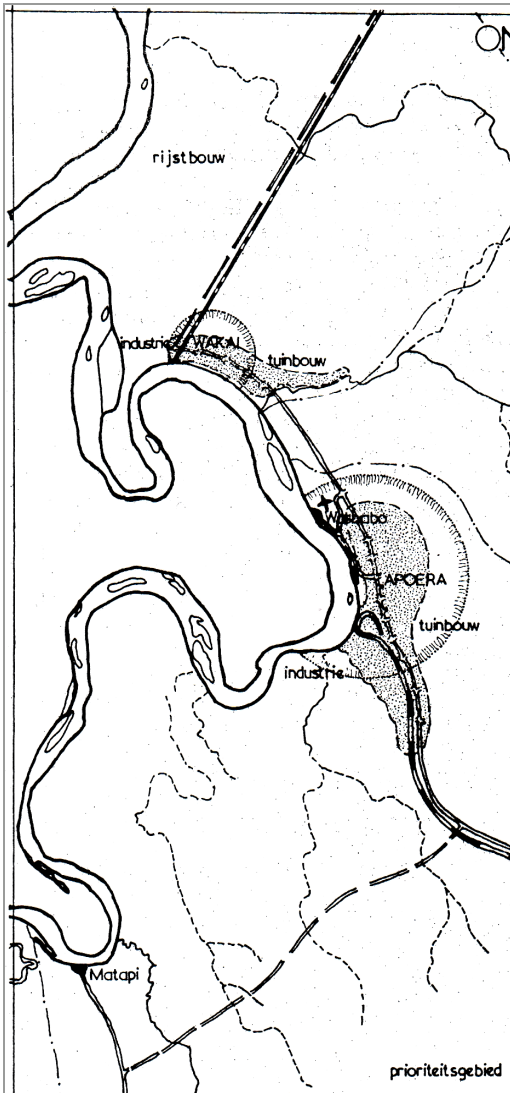
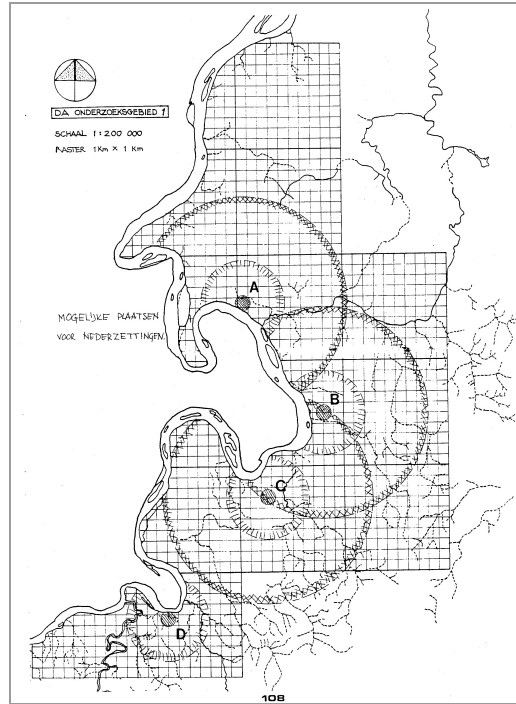
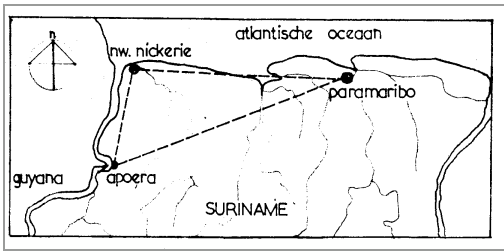
De reputatie zet aan tot wilde avonturen en inspireert grootschalige plannen. Geregeld tref je in de dorpen een rondstruinende gelukzoeker aan: een aan lager wal geraakte ingenieur met gestolen landmeterapparatuur, een Surinaams-Nederlandse zakenman met remigratieplannen, een neo-sjamanistisch Vlaming die in spirituele centra doet. Van substantiële invloed op het leven van de inheemse jagers zijn de plannen van overheden, bos- en mijnbouwers en natuurbeschermingsorganisaties. In deze paragraaf behandel ik achtereenvolgens *Het Plan voor de Ontwikkeling van Suriname* uit de nadagen van het koloniale bewind, de huidige bauxietwinningsplannen in Suriname, de bosbouwsector, goudzoekers, drugsmokkelaars en natuurbeschermingsorganisaties.

Het Plan

Het meest ambitieuze plan werd begin jaren zeventig ontwikkeld door de Nederlandse overheid. De toekomstige ex-kolonie moest 'economisch weerbaar' en 'self-reliant' worden. Bauxietwinning in het Bakhuis Gebergte kon daar een solide basis aan geven¹⁹. De planologen hadden een driehoeksverhouding voor ogen waarbij Paramaribo het bestuurlijk en dienstverlenend centrum bleef, Nickerie het landbouwkundige zwaartepunt zou gaan vormen en in Apura de industrie en energievoorziening geconcentreerd moest worden. "Door deze gedifferentieerde productie in de hoekpunten zal het gehele economische systeem worden geactiveerd. West-Suriname staat zo niet op zich maar is onderdeel van een geïntegreerde benadering van de nationale planning" zo luidde de visie van de Interuniversitaire Studiegroep Planologie West-Suriname (ISPWS 1978: 105).

Het *Plan voor de Ontwikkeling van West-Suriname* bestond uit meerdere projecten die gedeeltelijk gerealiseerd zijn. Het Plan wordt alom als een mislukking beschouwd, zo stelt het rapport *Een belaste relatie: 25 jaar ontwikkelingssamenwerking Nederland-Suriname*. In de periode 1972-1982 is aan het ontwerp en uitvoering 3,5 miljard gulden uitgeven. Daarnaast werd voor 3,5 miljoen US dollar de mijnbouwfirma Reynolds uitgekocht. De multinational zou het bauxiet gaan verwerken, maar trok zich in 1979 terug uit twijfel over de rendabiliteit van Het Plan. Bij gebrek aan een andere buitenlandse partner nam het staatsmijnbouwbedrijf Grassalco de taken en de aangelegde infrastructuur van Reynolds over. Het doek viel definitief toen het militaire bewind besloot dat het te riskant was om de extra investeringen te doen die nodig waren om de uitvoering weer op gang te krijgen (van Kruining & van Vliet 2004: 117-8).

¹⁹ In 1963 beschreef de Geologische Mijnbouwkundig Dienst voor het eerst de bauxietvoorkomens in het Bakhuis Gebergte (Abdul 1989: 21). Het was echter de Surinaamse minister van opbouw F.E. Essed die het plan lanceerde voor een grootschalige mijn- en stedenbouwkundige ontwikkeling van West-Suriname (Buddingh' 1999: 313).

kaarten uit het *Het Plan voor de Ontwikkeling van West-Suriname* (ISPWS 1978).

Het Plan bestond deels uit projecten ten behoeve van de bauxietwinning: een stuwdam bij de Avanavero Vallen (niet gerealiseerd); een stuwdam bij Kabalebo (niet gerealiseerd); een stuwdam bij Stondansi (niet gerealiseerd); het omleiden van de Corantijn, de Sisakreek en de Lucierivier naar de Kabalebo om stuwmere van voldoende water te kunnen voorzien (niet gerealiseerd); een spoorwegverbinding naar het Bakhuis Gebergte (gerealiseerd en weer overwoekerd, de onderleggers zijn verrot); een haven voor *coastliners* (gerealiseerd); en de bouw van een aluminiumsmelter en een aluinaarde-raffinaderij in Apura (niet gerealiseerd).

Een ander deel was bedoeld om van Apura een grootstedelijk industrieel centrum te maken. Gerealiseerd zijn een deel van het stratenplan, een spoorwegemplacement en een televisiezendmast (tot 1986 was er een televisiesignaal). De volledig gerealiseerde weg naar Nieuw-Nickerie is weer onbegaanbaar door ingestorte bruggen en woekerende vegetatie.

Tenslotte bevatte Het Plan twee projecten ten behoeve van de rijstteelt in Nickerie: een lekbeteugelingsdam bij Wakai (gerealiseerd, buiten bedrijf); het Corantijnkanaal (gegraven en weer dichtgeslibd) ten behoeve van irrigatie; de inpoldering van de Nanni-zwamp (alleen de lekbeteugelingsdam is gerealiseerd, een groot areaal zwampbos is afgestorven).

De omvang van deze projecten was enorm. De drie stuwmere zouden bij hoog water een oppervlak hebben gekregen van 1450 km², 1950 km² en 1100 km². Gezamenlijk is dat drie keer het Brokopondo stuwmeer of twee keer het IJsselmeer (ISPWS 1978: 113-4). Apura zou volgens de planologische prognoses nu 85.000 inwoners moeten tellen (ibid: 125-8). Het 75 km lange Corantijn-kanaal moest honderdduizend hectare rijstveld bevoeien (ibid: 134) terwijl het drooggelegde Nanni-zwamp nog eens 12.500 hectare nieuwe landbouwgrond had opgeleverd.

bauxietwinning

Bauxiet is de grondstof waaruit aluinaarde en aluminium geproduceerd kan worden. Bauxiet en bauxietproducten leveren al sinds de Tweede Wereld Oorlog tussen de zeventig en negentig procent (tot vierhonderd miljoen US dollars) van de deviezeninkomsten uit de Surinaamse export (Mol & van der Lugt 2004: 6). De hoeveelheden gedolven bauxiet zijn ondanks het falen van Het Plan in het afgelopen decennium zelf toegenomen. Wel is er een afname te zien van de inkomsten en de werkgelegenheid voor Suriname. De oorzaak is de dalende bauxietprijs, automatisering en schaalvergroting. Tot 1999 werd in Suriname vier procent van de aluinaarde omgezet in aluminium. Dat gebeurde in de aluminiumsmelter te Paranam. De waterkrachtcentrale van het Brokopondo stuwmeer bleek echter niet de benodigde hoeveelheid energie te kunnen leveren. In Paranam wordt nu alleen nog (een deel van) het bauxiet tot aluinaarde geraffineerd. De winst komt geheel ten goede aan twee buitenlandse bedrijven: het van oorsprong Amerikaanse Alcoa (Suralco) en het Brits-Australische BHP/Billiton (van Kruining & van Vliet 2004: 114-7).

De reserves bij Paranam en Mungo zijn nagenoeg uitgeput, maar de multinationals willen graag in Suriname blijven. De overheid -en de regering Venetiaan in het bijzonder- is een gulle schenker van concessies gebleken en legt de bedrijven amper regels op. In januari 2003 heeft minister Franco Damon toestemming gegeven voor het prospecteren van het bauxietrijke Bakhuis Gebergte. BHP/Billiton wil de winning voor haar rekening nemen terwijl Alcoa zich zal richten op de verwerking. Dit plan is grotendeels een kopie van Het Plan, inclusief de bouw van een bauxiet-smelter- en raffinaderij in Apura, de aanleg van de stuwmere om aan de benodigde energie te komen en de omleiding van de rivieren om de meren vol te krijgen.

De realisatie van deze plannen is desastreus voor de natuur en het milieu van West-Suriname. Bauxiet wordt gewonnen door dagmijnbouw waarbij grote oppervlakten ontbost en afgegraven worden. Dat gaat ten koste van flora en fauna en het maakt de bodem erosiegevoelig. Er blijft een maanlandschap achter van onvruchtbare modder en diepe mijnmeren dat zelfs met grote investeringen niet volledig te herstellen is. Over een veel groter gebied wordt de waterhuishouding verstoord en verzuurd en vervuild het grondwater. Zo vormt de winning van bauxiet onder de waterdragende laag bij Paranam (de *Zanderij Aquifer*) een ernstige bedreiging voor de gezondheid van de bevolking van Paramaribo die boven deze laag haar leidingwater wint. De winning en verwerking zelf verbruikt grote hoeveelheden bron- en oppervlakte water. Tenslotte blijft na het raffineren een basisch afvalproduct over, de zogenaamde *red mud*. De milieuschade van het storten van deze slurry in oude mijnwegen kan alleen beperkt worden door een kapitaalintensieve voorbehandeling (van Kruining & van Vliet 2004: 115-7). De grootste schade aan natuur en milieu wordt berokkend door de aanleg van stuwmuren die nodig zijn voor de energievoorziening van de bauxietverwerking.

Brokopondo: proefvijver of voorproefje?

Voor de aluminiumsmelter en raffinaderij in Paranam werd begin jaren zestig de Afobakadam in de Suriname-rivier gebouwd. Dit resulteerde in het eerste stuwmeer van het continent, het Brokopondo (of prof. dr. ir. Van Blommenstein) stuwmeer. Zestienhonderd vierkante kilometer oerbos verdronk en zesduizend marrons werden gedwongen te verhuizen tegen een schadevergoeding van drie US dollars per persoon (Kambel & MacKay: 86). Het beoogde vermogen van de waterkrachtcentrale was 110 megawatt en deze zou daarmee één van de meest *inefficiënte* stuwmuren ter wereld worden (Janssen & Mol 2004: 44). Zelfs dat povere vermogen werd nooit gehaald: de waterstand bleek veel lager dan voorzien, beregeningsmaatregelen zoals het bezouten van wolven ten spijt (van Kruining & van Vliet 2004: 117).

De ecologische gevolgen van het aanleggen van het stuwmeer lieten zich pas geleidelijk gelden. Ten eerste veranderde het lokale klimaat. De regenval boven het stroomgebied van de Suriname-rivier is inmiddels sterk verminderd en er heerst een ander windregiem. De lage waterstanden duperen niet alleen Alcoa maar ook de lokale horticulturalisten en de natuurlijke ecosystemen. Ten tweede veroorzaakte de afbraak van het organisch materiaal uit het ondergelopen bos een eutrofiëring van het water. Het gevolg was een explosieve groei van waterhyacinten en andere drijvende planten. Op een gegeven moment bedekten ze de helft van het wateroppervlak. Bij de bestrijding zijn grote hoeveelheden herbicide in het stroomgebied terecht gekomen. Ten derde bleek het meer een kweekvijver voor anaërobe bacteriën. Het giftige gas dat ze uitscheiden maakte het rivierwater ondrinkbaar en de werknemers van de waterkrachtcentrale moesten lange tijd gasmaskers dragen. Benedenstrooms van de dam stierven vissen massaal door het zuurstofgebrek. Andere vissen verdwenen door de veranderde waterstanden en doordat bovenstroomse paaigronden onbereikbaar waren geworden. De voorheen visrijke rivier kenmerkt zich thans door een “soortarme, afgeleide visfauna”. Ten vierde is bovenstrooms een enorme muggenplaag ontstaan, die een mogelijke vector van malaria vormt. En tenslotte is het stuwmeer een onneembaar obstakel voor landdieren en kleine vogels gebleken. Zo verdrinken complete pingo-rotten als ze tijdens migraties het stuwmeer over proberen te zwemmen. Ze hebben geen ervaring met grote wateroppervlakken (Mol & van der Lugt 2004: 13-4; Janssen & Mol 2004: 44).

Dat uit deze lessen weinig lering is getrokken blijkt nu Het Plan in onveranderde vorm alsnog uitgevoerd dreigt te worden. Andere lessen worden simpelweg genegeerd. Zo is het noodzakelijk gebleken om het onder water te zetten gebied eerst te ontbossen. Lands

Bosbeer en Bostoezicht (LBB) heeft echter al in 1978 berekend dat ontbossing in de geplande West-Surinaamse stuwmeren onhaalbaar is:

LBB schat dat het cleanen van 1 ha bos Sf 1000,- kost. De totale kosten worden dan Sf 125 miljoen. Deze kosten worden te hoog. Bovendien gaat het volgens het LBB te lang duren gezien het feit dat het stuwmerengebied alleen voor machines bereikbaar is door de ingang van de kloof. Hier ontstaat een gedrang van jewelste. Bovendien is het benodigde aantal machines bij lange na niet beschikbaar. Ook heerst er twijfel over de optimistische afzetmogelijkheden [van de 1.250.000 ton te winnen houtskool] (ISPWS 1978: 122).

Maar niet alleen de inzichten zijn drastisch veranderd sinds Het Plan op de tekenafels van de TU Delft begin jaren zeventig gestalte kreeg. Ook de lokale situatie is totaal veranderd. Ten eerste verandert het lokale regenregiem door de globale klimaatverandering. Zoals het er nu naar uitziet zal het aanmerkelijk droger worden in West-Suriname. Dat betekent dat de stuwdammen veel minder rendabel worden dan berekend is. Ten tweede is de politiek-economische situatie anders. Het oorspronkelijke plan diende de vergroting van de economische weerbaarheid van de jonge staat. Wanneer het echter nu wordt uitgevoerd zullen alleen Alcoa en BHP/Billiton er beter op worden. Suriname zal na een kortstondige groei van werkgelegenheid en het bruto binnenlandsproduct achterblijven met een langdurig geruïneerd en vergiftigd milieu. En ten derde zijn de rechten van de inheemse bevolking in ieder geval in het internationale recht beter gecodificeerd dan dertig jaar geleden en kunnen niet meer zo straffeloos genegeerd worden.

bosbouw

Al in de negentiende eeuw werd voor commerciële doeleinden hout gehakt aan de Guyaanse oever van de Corantijn en vanaf 1924 ook aan de Surinaamse zijde. Destijds werden alleen exclusieve soorten geroid, zoals krapa (*carapa* spp) en letterhout (*brosimum guianense*). De kleinschaligheid bleef kenmerkend tot midden jaren negentig de Surinaamse overheid de deuren openzette naar Aziatische houtkapbedrijven (in commercieel opzicht is het Aziatische bos op). Voor maar liefst 28,5 procent van het staatsterritorium (4,65 miljoen hectare) zijn houtkapconcessies verleend (Hardner & Rice 2003: 248-250). Desondanks is bosbouw een onbeduidende sector voor de nationale economie: het draagt voor één tot twee procent bij aan het bruto binnenlands product. Alle concessies liggen binnen een zone van hoog drooglandbos die evenwijdig aan de kust ten zuiden van de zwampen en de savannes ligt. West-Suriname valt bijna geheel binnen deze *bosgordel*. Door de grote biodiversiteit staat het waardevolle hout in het Surinaamse bos veel verspreider tussen commercieel irrelevant hout dan in Azië het geval was. Het gevolg is dat de exploitatiekosten van verhandelbare bomen relatief hoog liggen. Houtkapbedrijven zijn vooral geïnteresseerd in basralocus (*dicorynia guianensis angelique*), bruinhart (*vouacapoua americana*), groenhart (*ocotea rodiaei*) en letterhout. Sinds 1982 is de export van hout niet meer gestegen. Vooral het onverzaagde ‘rondhout’ wordt geëxporteerd. De oorzaak ligt bij de verouderde zaagmachines (ibid: 251). De geringe export genereert weinig buitenlandse valuta en weinig belastinginkomsten (ibid: 259-60).

Het bos in West-Suriname is verdeeld tussen de Zuidoost-Aziatische houtkapbedrijven Musa en Berjaya, het Chinese Dynasty en het Nederlandse Westloo Woods. Het gemeenschapsbos is daardoor geheel onder concessie van buitenstaanders, met uitzondering van de 1900 hectare kostgrondgebied waarvoor houtkapvergunningen

(HKV's) aan de gemeenschap zijn verleend en het zwampbos rond de Kaburi-kreek. Vooral Musa en Dynasty zijn berucht vanwege hun kaalkapmethodes. Musa heeft (tijdelijk?) haar werkzaamheden in West-Suriname gestaakt wegens 'mismanagement', zo wisten lokale informanten. Ruim vijftig dorpelingen hebben emplooi gevonden bij Wesloo Woods of Dynasty.

de Braziliaanse connectie

De Braziliaanse overheid beschouwt Suriname als een noordelijke provincie. Ze bemoeit zich met het binnenlands beleid van Suriname, neemt de opsporing van criminelen ter hand en financiert infrastructuur. Recentelijk heeft Suriname de banden aangehaald met de CARICOM waar veertien Caribische staten in vertegenwoordigd zijn. De met hen gemaakte afspraken gaan deels ten koste van handelsbetrekkingen met het andere grote handelsblok, de MERCOSUR, waarin Brazilië en Argentinië de dienst uitmaken. In de toekomst zullen de handelsblokken wellicht vervangen worden door een continentale vrijhandelszone. Zowel Brazilië als Suriname zullen echter vooral baat hebben bij een bestuurlijke oriëntatie op de regio van het Guyaanse Schild waar ook Venezuela, Colombia en de beide Guiana's deel van uitmaken. De zes landen delen veel problemen en mogelijkheden op het gebied van economie, milieu, infrastructuur, internationale betrekkingen en migratiestromen (Mol et al 2004: 184-5).

De naar schatting 25.000 Brazilianen die permanent in Suriname wonen zijn niet uit geopolitieke overwegingen gekomen maar voor het delven van goud (Heemskerk 2002: 331; Mol en van der Lugt: 5). Deze *garimpeiros* kunnen gezien worden als de noordelijke voorhoede van de niet-indiaanse kolonisatie van het Amazone-gebied (Furley 1994)²⁰. Geschat wordt dat *garimpeiros* de helft van de kleinschalige gouddelving in Suriname voor hun rekening nemen. De andere helft bestaat vooral uit marrons. De helft tot tachtig procent van kleinschalig gedolven goud wordt zwart verhandeld (Haden 1999: 5).

In Suriname is de vereenzelviging van Brazilianen met deze goudzoekers is zo groot dat bij de emigratiedienst in Paramaribo het loket voor Braziliaanse staatsburgers met het opschrift 'garimpeiros' wordt aangeduid. *Garimpeiros* zijn geducht om een aantal redenen. Het kwik dat ze gebruiken om gouddeeltjes te binden (voor elke kilo goud komt een kilo kwik in het milieu) vergiftigd water en vissen over grote afstanden. De graafwerkzaamheden veroorzaken erosie en een vertroebeling van rivieren waardoor belangrijke consumptievissen zoals de anjumara en de pataka (*hoplias* spp.) verdwijnen. De mijnpoelen zijn kweekvijvers voor malariamuggen en ook HIV-besmette prostituees en wapenbezit zaaien dood en verderf (Heemskerk 2002: 332; Mol & van der Lugt 2004: 15).

West-Suriname herbergt goud maar is tot dusver aan deze *goldrush* ontkomen. In de jaren veertig heeft een illustere Duitser veel goud gewonnen bij de Cow Falls in de Corantijn. Een goed geoutilleerd Braziliaans team heeft eind jaren zeventig stroomopwaarts van de Governors Vallen de bodem van de Corantijn afgezocht. Eén van mijn informanten diende hen als gids. Hij vertelde met een besmuikt genoegen waarom ze ondanks de goede vondsten snel weer vertrokken. Een duiker moest het zand van de rivierbodem met een soort stofzuiger in een kleine boot zuigen waar het onderzocht werd

²⁰ Het zijn doorgaans keuterboeren uit het zuiden van het Amazone-gebied die voor nieuwe landbouwgrond in het kielzog van houtkappers steeds verder naar het noorden trekken. De ontboste Amazone-bodems raken echter sneller uitgeput dan de investeringen in zaadgoed en werktuigen zich terugverdienen. Noodgedwongen verkopen ze de grond voor een habbekrats aan grootgrondbezitters die het gebruiken voor extensieve veeteelt of sojateelt met behulp van kunstmest. De berooide keuterboeren rest dan alleen de hoop op goud. Dat goud is overal verdwenen behalve in enkele wildernisgebieden als het Surinaamse binnenland. Ze steken illegaal de grens over.

op gouddeeltjes. Na enkele dagen met een veelbelovende opbrengst gaf de duiker plotseling heftige rukken aan het touw waarmee hij omlaag en omhoog gehesen werd. De bemanning begreep dat er een probleem was en probeerde hem uit het water te hijsen. Een reusachtige meerval (*brachyplatystoma vaillante*) had hem gegrepen en tot zijn middel verzwolgen. De trekkracht van vijf mannen en een mechanische lier waren nodig voor de roofvis losliet. De duiker bracht het er levend van af, maar niemand wilde nog het water in. Hetzelfde team heeft ook in de Kabalebo goud gezocht en gevonden, zij het niet in winstgevende hoeveelheden.

de Colombiaanse connectie

In ieder geval sinds 1983 wordt er vanuit Suriname cocaïne naar Nederland gesmokkeld. De handelswaar komt van Colombiaanse maffiosi, guerrilla's en paramilitairen. De betrokkenheid van de Surinaamse politieke elite lijkt aannemelijk. Kleine vliegtuigjes landen in het binnenland waar de cocaïne(pasta) wordt overgeladen voor de transatlantische verscheping of luchttransport (Buddingh' 1999: 375-7; Mol & van der Lugt 2004: 6). Als landingsbaan dient meestal een niet al te druk stuk weg die met een paar oliedrums wordt afgezet. Een aangestoken bosbrand fungeert als baken en windvaan. De lading van het Colombiaanse toestel wordt in een klaarstaande pick-up truck geladen en naar een kampement in het bos of loods in Paramaribo gereden voor verdere distributie.

Tegenstanders van Desi Bouterse benadrukken dat vooral in West-Suriname dergelijke overslag zou plaatsvinden. Ik kan dat niet bevestigen. Het enige verdachte dat ik heb gezien was een halfverscholen laterietveld met de ideale afmetingen en oppervlak voor landen en opstijgen van eenmotorige vliegtuigen. Een stuk bos was recentelijk door brand verwoest, ongeveer een kilometer daar vandaan in Colombiaanse richting. Toch leek het in niets op de bosontsluitingsweg tussen Zanderij en Witagron, waar oliedrums, geblakerde bomen en amper gecamoufleerde junglekampen de wegbermen sierden. In West-Suriname zijn de wegen te smal om als landingsbaan te kunnen dienen, het relatief drukke traject van Apura naar Kamp 52 uitgezonderd. De jagers ontkenden categorisch het bestaan van drugsgerelateerde activiteiten binnen de grenzen van het gemeenschapsbos.

natuurbescherming

Stichting Natuurbescherming Suriname (StiNaSu) behartigt namens de overheid het belang van de Surinaamse natuur en moet het ecotoerisme ontwikkelen. Ook groeit het aantal reisbureaus dat zich met junglesafari's bezighoudt. Zij vormen een niet te onderschatten milieulobby. De andere belangrijke natuurbeschermers zijn internationale organisaties. De Global Environmental Facility (GEF), het financiële instrument van de UNDP, heeft 18,33 miljoen US dollars toegezegd voor projecten die zorg dragen voor de duurzame ontwikkeling van- en natuurbescherming in Suriname (UNEP-WCMC 2003: 5-6)²¹. Een belangrijke schakel daarin is het Guiana Shield Initiative (GSI) dat door de GEF en de International Development Bank gefinancierd wordt. De lobbyorganisatie coördineert de samenwerking tussen de verschillende actoren uit de regio, zoals staten, NGO's en bedrijven en beheert een groot fonds (NC-IUCN 1999). De andere internationale organisaties beperken zich tot projecten binnen Suriname. Het Wereldnatuurfonds (WWF) had tot vorig jaar project lopen ter bescherming van zeeschildpadden en heeft al jaren een plan klaar liggen om van de Kaburi-kreek een

²¹ Het UNDP, het ontwikkelingsprogramma van de VN, is belast met de uitvoering van het klimaatverdrag van 1997 waarin de verhandelbaarheid van kooldioxide-opslagcapaciteit geregeld is (Haden 1999: 18). Eén van de belangrijkste waarden van een intact regenwoud is haar vermogen om broeikas-effectverhogende kooldioxide uit de lucht te halen.

reservaat te maken (Haden 1999: 18). De Amerikaanse organisatie Conservation International, tenslotte, is sinds 1993 actief in Suriname, en heeft als belangrijkste wapenfeit haar grote bijdrage aan de realisatie van het Centraal Surinaams Natuur Reservaat (CSNR).

Natuurbeschermingsorganisaties zijn de afgelopen jaren agressiever geworden. In de wetenschappelijke bijlage van De Volkskrant van tien mei 2003 stond een artikel met de kop: "Red de wereld, koop hem op". Daarin werd een nieuwe trend in natuurbescherming gesignaleerd: het kopen van concessies ten behoeve van bescherming, de *conservation concessions*. Conservation International bedient zich wereldwijd van deze methode. Hardner & Rice rekenen voor waarom dat voor zowel natuurschermers als de overheid nog niet zo'n gekke optie is. De winstgevendheid van productiebos bedraagt 0,17 tot 2,96 US dollars per hectare per jaar. Het opkopen van bos voor een permanente bescherming kost op afgelegen locaties hetzelfde: één tot 2,5 US dollars per hectare. Bovendien is natuurbehoud voor de overheid meestal lucratiever dan houtwinning. Het reguleren en monitoren van houtkapbedrijven kost ongeveer net zoveel als het aan exportbelasting oplevert. De bijdragen van natuurbeschermingsorganisaties en ecotoerisme zorgen voor een veel grotere en meer stabiele toestroom van buitenlandse valuta. Het Surinaamse bos is ideaal is voor het verlenen van *conservation concessions*. "Suriname", zo concluderen Hardner & Rice, "could easily become a leader in this type of economic exchange due to its abundant forest endowment and the low opportunity costs of conservation" (2003: 264-7).

Het land is al een eind die weg opgeslagen met de realisatie van het Centraal Surinaamse Natuurreservaat (CSNR), dat inmiddels door de UNESCO de status van *natural world heritage site* heeft gekregen (UNEP-WCMC 2003: 1). Het reservaat is 1998 tot stand gekomen door het opkopen van corridors tussen het Raleighvallen Natuurreservaat, het Tafelberg Natuurreservaat en het Eilerts de Haan Gebergte Natuurreservaat. Hierdoor valt een aaneengesloten gebied van 1,6 miljoen hectare onder de Surinaamse natuurbeschermingswet. Het gebied is staats eigendom en het Landsbosbeheer (LBB) is verantwoordelijk voor het beheer. De Surinaamse overheid heeft echter geen budget gereserveerd voor dit management. Wel heeft Conservation International met een donatie van één miljoen US dollars het Suriname Conservation Trust Fund (SCF) in het leven geroepen waarmee het beheer van alle Surinaamse reservaten ondersteund wordt. Het WWF, de GEF, de UNF en de UNDP hebben samen vijftien miljoen US dollars aan het fonds gedoneerd. Het CSNR heeft

Voor West-Suriname is het CSNR van belang omdat de geplande bauxietwinning in het Bakhuis Gebergte het reservaat bedreigt. Natuurbeschermingsorganisaties zijn daardoor kritisch ten aanzien van de milieumaatregelen die Alcoa en BHP/Billiton nemen. De regionale afdelingen van het WWF en Conservation International durven zich echter niet ronduit tegen Het Plan uit te spreken. De directeur van de WWF Guianas, Michelet Fontaine, wilde in een schriftelijke verklaring in oktober 2004 niet verder gaan dan een verzoek aan de multinationals om voorzichtig te zijn: "the WWF calls upon Alcoa and BHP/Billiton to apply the highest available standards for environmental and social protection in planning this project". Een veel duidelijker standpunt komt van het Comité Red West-Suriname dat in de Ware Tijd van 21 januari 2003 een pamflet publiceerde met 25 redenen om tegen Het Plan te zijn. Het is echter onduidelijk wie er in het Comité zitten en of het nog een keer iets van zich laat horen.

Dichterbij suddert al sinds de jaren zestig een conflict over een ander natuurreservaat: de Kaburi-kreek. De kreek is befaamd vanwege zijn reuzenotters (*pteronura brasiliensis*). Eens zwommen de reuzenotters in alle tropische wateren van Zuid-Amerika, maar door pelsjacht zijn ze nu alleen nog te vinden op enkele plaatsen in de Guiana's en in het Manu

Nationale Park van Peru (Duplaix 2002). Met meer dan vijf ottersafari's (per gemotoriseerde kano) per jaar vormen de reuzenotters, na de Blanche Marie Vallen, de grootste toeristische attractie van West-Suriname. Achtereenvolgens de koloniale overheid, LBB, de StiNaSu en het WWF hebben plannen gemaakt om de Kaburi-kreek de status van een natuureservaat te geven.

De uitvoering stakte aanvankelijk bij gebrek aan daadkracht en middelen, maar op het moment ligt vooral de inheemse bevolking dwars. Ze heeft bezwaar tegen de restricties op het hulpbronengebruik. Over een afstand van vijftien kilometer heeft de kreek negen jachtkampen, een smokkelaarskamp voor ara's, een locatie waar paranoten verzameld worden en een houthakkerskamp. Bij de monding van de kreek wonen bovendien enkele gezinnen die tot tien kilometer stroomopwaarts kostgronden hebben aangelegd. Onderhandelingen met het WWF zijn stuk gelopen en de huidige projectmanager, Marchal Lingaard (zelf afkomstig uit Washabo), vindt het creëren van draagvlak op dit moment belangrijker dan het afdwingen van natuurbeschermingsmaatregelen (conversatie in juli 2004)²².

De uitzonderlijke natuur van Suriname geeft het land de mogelijkheid om met relatief kleine maatregelen natuurbeschermingsorganisaties en toeristen aan te trekken. West-Suriname heeft bij uitstek de potentie om een belangrijk ecotoeristisch centrum te worden. De regionale attracties zijn de reuzenotters van de Kaburikreek, de Blanche Marie Vallen, de Wonotobo Vallen, grote arealen oerbos en visrijk water voor sportvissers. Daar komt bij dat West-Suriname zonder een dure binnenlandse vlucht bereikt kan worden.

Van alle plannen die buitenstaanders met West-Suriname hebben is natuurbescherming en het bijbehorende toerisme het best te verenigen met de doelstellingen dat de natie, de lokale bevolking en de natuur er beter van moeten worden. Het lijkt daarom in ieders belang om tot een vergelijk te komen tussen het WWF (en eventuele andere natuurbeschermers) en de gemeenschap. Informatievoorziening zou daar bij kunnen helpen. Veel dorpingen hopen op inkomsten uit het toerisme maar lijken zich amper te realiseren dat zonder de beschermingsmaatregelen de reuzenotters snel zullen verdwijnen of dat het predikaat 'natuureservaat' erg goede marketing is voor het ecotoerisme. Daarnaast ontberen veel van de dorpingen de opleiding of ervaring om de concurrentie aan te gaan met touroperators in Paramaribo waar de meeste toeristen hun binnenlandse trips boeken. De ontoeschietselijke houding van de inheemse gemeenschap heeft echter ook te maken met een langlopende strijd over het gemeenschapsbos. Daarover gaat de laatste paragraaf.

²² De instelling van een natuureservaat in de Kaburi-kreek is juridisch aanvechtbaar. De natuurbeschermingswet uit 1998 die met de oprichting van het CSNR van kracht is geworden bepaalt dat "de dorpen en nederzettingen van in stamverband wonende boslandbewoners geëerbiedigd zullen worden, tenzij (a) het algemeen belang of het nationaal doel van het natuureservaat wordt geschaad of (b) anders is bepaald". Dit betekent dat landbouwgebieden, jacht- en verzamelgebieden en visgronden *niet* geëerbiedigd hoeven te worden (om maar even af te zien van de ruimte voor willekeur die lid a. en lid b. open laten ten aanzien van de nederzettingen zelf). De wettelijke beperkingen die binnen natuureservaten gelden zijn dus onverminderd van toepassing op de lokale bevolking, ongeacht de aard van hun activiteiten. Bovendien laat de wet onderzoek naar hulpbronnen binnen natuureservaten toe zonder te bepalen dat in de besluitvorming over de exploitatie de hierdoor getroffen gemeenschappen betrokken moeten worden. De afwezigheid van bepalingen die het voortbestaan van de levenswijze van de gemeenschappen moeten waarborgen is onder andere in strijd met artikel 10 (c) van de Convention on Biodiversity (CBD) dat Suriname in 1992 ratificeerde en waarin wordt gesteld dat lidstaten zich verplichten "het op gewoonte stoelend gebruik van biologische rijkdommen in overeenstemming met traditionele culturele gebruiken die verenigbaar zijn met de vereisten van behoud of van duurzaam gebruik, [te] beschermen en [te] stimuleren" (Kambel & Mackay 2003: 93-5).

zelfbeschikking over niemandsland

Europese kolonistoren troffen overal ter wereld grote gebieden aan waar niemand leek te leven. Eén van de oudste internationale rechtsbepalingen is dat de ontdekker van zo'n niemandsland het mocht hebben. Dit *terra nullius-principe* rechtvaardigde de in bezit name van de Amerika's en Australië en grote delen van Azië en Afrika (Kambel & Mackay 2003: 6-7). De kolonistoren wisten niet of negeerden dat veel van die wildernissen het leefgebied van de lokale bevolking vormden en onmisbaar waren voor het jagen, vissen en verzamelen of voor de aanleg van toekomstige kostgronden. Voor de lokale bevolking was het dus geen niemandsland maar gemeenschapsgrond. De kolonistoren hadden het daar in twee opzichten moeilijk mee. Ten eerste begrepen ze niet dat wildernis nuttig kon zijn. Grondrechten golden daarom alleen voor ontgonnen of bebouwde gronden. Ten tweede werd collectief bezit niet als eigendom erkend. Grondrechten werden daarom uitsluitend aan individuen verleend.

De internationale wetgeving is in de afgelopen drie decennia aangepast op dit gebied. Het bezit en verzekerd genot van gronden en hulpbronnen, vrijwaring van discriminatie, participatie aan besluitvorming en recht op de beleving van de eigen cultuur behoren tegenwoordig tot de fundamentele rechten van inheemse volken. Deze rechten gelden als internationale mensenrechten en zijn vastgelegd in de OAS declaratie inzake de rechten van Inheemse Volken en de ILO conventie no.169 (Kambel & MacKay 2003: 164). De inheemse groepen in Suriname hebben recht op bescherming onder het internationaal recht als 'inheemse volken'. De bovenstaande overeenkomsten hebben namelijk betrekking op gemeenschappen "wier sociale, culturele en economische omstandigheden onderscheiden van andere delen van de nationale gemeenschap en wier status geheel of gedeeltelijk wordt geregeld door hun eigen gewoonten of tradities of door bijzondere wetten of voorschriften" (ibid: xviii).

Suriname heeft zich verplicht om deze internationale mensenrechten na te leven, onder andere door de ratificatie in 1976 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, door de grondwettelijke bepaling uit 1987 dat bij onverenigbaarheid tussen nationaal en internationaal recht het laatste voorrang krijgt (ibid: 137) en de Convention on Biodiversity die Suriname in 1992 ratificeerde (ibid: 93-5). De overheid trekt zich hier vooralsnog weinig van aan. De nationale grondrechtbepalingen stoelen nog altijd op het koloniale *terra nullis-principe*: alle grond waarover geen individuele eigendomstitels overlegd kunnen worden zijn van de staat. Met de landhervorming-decreten van 1982 is het zelfs onmogelijk geworden dat de inheemse bevolking überhaupt eigendomsrechten zou kunnen verwerven. De staat verhuurt alleen nog grond. Dit betekent dat de inheemse bevolking huur moet gaan betalen voor het leefgebied dat ze al eeuwen gebruikt of concessies moet aanvragen voor het gebruik van de hulpbronnen die zich daarop of daarin bevinden.

In deze paragraaf loop ik door de geschiedenis van de Surinaamse grondpolitiek en de manier waarop die in de lokale situatie verweven is tot de huidige situatie.

ontkiemend verzet

Naar de *Ordre van Regieringe* van de Staten-Generaal was in elke grondbrief die vanaf 1629 werd uitgegeven, afgezien van de periode 1821-1860, een uitsluitingsclausule opgenomen die inheemse territoria uitzonderde van het *terra nullius-principe*. Daarin stond dat "kolonisten slechts landrechten konden verkrijgen op grond die onbewoond of onbewerkt was en dat de rechten van de Spanjaarden en Portugezen, evenals die van de inheemse volken op hun gronden, goederen, huizen, enzovoorts gerespecteerd dienden te worden" (Kambel & MacKay 2003: 73). Ook via het Octrooi van de WIC konden geen privaatrechtelijke eigendomsrechten worden uitgegeven of die van de inheemse

bevolking vernietigd worden (ibid: 15-6). Eind negentiende eeuw voerde de koloniale overheid erfpachttitels in voor het winnen van goud en balata. Erfpachttitels zouden uiteindelijk vervangen worden voor concessies. In de periode 1930-47 werden de Houtwet en het onderscheid tussen boven- en ondergrondse rechten geïntroduceerd. Hierdoor was voor alle mijn- of houtkapactiviteiten de toestemming van de staat vereist (ibid: 62-3). De rechtpositie van de inheemse bevolking veranderde echter niet wezenlijk tot 1982. “De Nederlandse koloniale theorie en praktijk erkenden en respecteerden de eigendomsrechten van inheemsen en marrons”, zo concluderen Kambel en MacKay (ibid: 28).

Hoeveel de erkenning van de eigendomsrechten waard was blijkt als begin 1975 de bulldozers arriveren voor de aanleg van de stad Apura. De uitvoering van Het Plan is tot dan toe beperkt geweest tot de aanleg van wegen in afgelegen stukken bos. Maar dit keer worden de kostgronden langs de Corantijn en veertien hectare awarra-bos (*astrocaryum vulgare*) weggevaagd. De dorpingen zijn verrast en ontsteld. Het bos is om z'n sappige palmvruchten vermaard van Kwamalasumutu tot Nieuw-Nickerie en de dorpingen laten zich er met trots mee identificeren. Van de kostgronden is simpelweg hun dagelijkse bestaan afhankelijk. Het lukt ze om de bulldozers te stoppen door er als een obstakel voor te gaan staan.

In de onderhandelingen die volgen belooft de overheid schadevergoeding en stelt de Adviescommissie Aanspraken op Grondrechten in. De inheemse bevolking formeert de Grondkommissie en richt een verzoek aan de toenmalige districtscommissaris Bharos om zakelijke titels te verlenen voor hun leefgebied. Een antwoord blijft uit. In 1977 geeft de adviescommissie te kennen dat alleen recht op grond verleend wordt voor gebied dat buiten Het Plan valt. Ter compensatie biedt de commissie een moeras aan ten noorden van de Kaburi-kreek. De dorpingen gaan niet akkoord want in die zwampen kun je geen goede kostgronden aanleggen. De overheid ziet daarin aanleiding om de beloofde schadevergoeding niet uit te keren (en heeft dat tot op vandaag niet gedaan) en er ontstaat een patstelling.

Op 1 juli van 1978 stellen de benedenlandse indianen gezamenlijk de Verklaring van Santigrón²³ op. Ze eisen van de regering “een wettelijke regeling die overeenstemt met het rechtsbewustzijn in onze gemeenschappen, een verbod op alle handelingen die niet uitgaan van de principiële erkenning van onze rechten en steun aan ontwikkelingsactiviteiten die wij zelf opgang brengen.” De kostgronden en het woongebied worden daarna met rust gelaten. De aanleg van infrastructuur in het gemeenschapsbos gaat echter verder totdat de firma Reynolds zich in 1979 terugtrekt uit twijfels over de financiële haalbaarheid van Het Plan. Op de plek van het awarra-bos ligt nu het *grid* van Apura.

De strijd tussen de overheid en de lokale bevolking lijkt onnodig hoog opgelaaid. Aanvankelijk waren dorpingen van goede wil. Door te helpen bij de aanleg van wegen kon geld verdiend worden en de nieuwe buitenstaanders waren gretige afnemers van inheemse bosproducten. De kentering kwam toen in 1975 zonder enige waarschuwing of overleg pal naast de huizen noodzakelijke bestaansmiddelen vernietigd werden. De vraag dringt zich op waarom de nieuwe stad uitgerekend middenin het inheemse woongebied gepland was. Het antwoord ligt deels in planologische logica: verder naar het zuiden verhinderen stroomversnellingen het scheepsverkeer en verder naar het noorden is het te moerassig voor de geplande landbouw. Daarnaast blijkt dat de belangen van de lokale bevolking genegeerd of niet onderkend werden, de uitsluitingsclausule ten spijt. Het Plan werd vervolgens blindelings uitgevoerd, zonder ruimte voor een aanpassing aan

²³ Als bron heb ik voor deze verklaring de *Grondrechtenkrant* uit augustus 1978 gebruikt. Voor zover ik weet is dit een eenmalig en in beperkte oplage gedrukt pamflet.

onvoorziene lokale omstandigheden zoals een betekenis vol stukje ‘wildernis’ in de vorm van een awarra-bos. Het resultaat was een gestokte uitvoering, diep wantrouwen en een ontkiemde opstandigheid. Met overleg in de planningsfase of flexibiliteit tijdens de uitvoering had het conflict wellicht geheel voorkomen kunnen worden.

landhervormingen

Tijdens het eerste militaire bewind (1980-1987) keerde de rust terug in West-Suriname. Desi Bouterse maakte zich onsterfelijk populair in West-Suriname toen hij in 1982 bekend maakte de uitvoering van Het Plan niet te zullen hervatten. In dat zelfde jaar voerde hij echter ook een pakket maatregelen in die zeer nadelig zijn voor de inheemse bevolking: de landhervormingdecreten (L-decreten). Ze waren overigens bedoeld om een eind te maken aan de corruptie en onrechtvaardige grondpolitiek van het oude regiem in de kuststreek (Kambel & Mackay 2003: 66-7).

De L-decreten gaan uit van het zogenaamde domeinbeginsel: alle grond waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen is domein van de staat. Sindsdien is *grondhuur* is de enige titel die kan worden uitgegeven. Het gebruik van het domeinbeginsel, een expliciete terugkeer naar het *terra nullius-principe*, is gebaseerd op een proefschrift uit 1954 van Quintus Bosz. Hij stelt dat de koloniale overheid de privaatrechtelijke eigenaar van het hele Surinaamse grondgebied is (en altijd is geweest) met uitzondering van gebieden waarvoor de staat een eigendomstitel heeft uitgegeven (ibid: 1). Volgens Kambel en MacKay is deze stelling juridisch onhoudbaar, historisch onjuist en in strijd met het internationale recht en de verdragen waar Suriname zich aan verplicht heeft (ibid: 167-168).

De L-decreten zijn een groot probleem voor de inheemse- en marronbevolking omdat deze groepen nooit formele grondtitels hebben gekregen. De uitsluitingsclausule is bovendien sterk uitgekleeft: rechten van inheemse- of marron bevolking hoeven alleen gerespecteerd te worden (en dan nog slechts ‘zoveel mogelijk’) zolang het (niet nader gedefinieerde) algemeen belang niet geschaad wordt en gedurende de overgangperiode waarin zij nog niet ‘geassimileerd’ zijn (ibid: 76). De enige manier voor inheemse bevolking om rechten op het door hen gebruikte gebied veilig te stellen is door het aanvragen van grondhuurtitels.

Kambel & MacKay geven tien redenen waarom deze grondhuur erg problematisch is. Tegen grondhuur zijn fundamentele bezwaren: grondhuur is gebaseerd op het domeinbeginsel en het is tegen de wil van de inheemse- en marronbevolking die liever systeem van collectief grondeigendom erkend ziet. Daarnaast is het beoogde gebruik van grondhuurtitels niet te verenigen met de binnenlandse praktijk: zwerfvlambouw voldoet niet aan de eis dat de grond waarvoor grondhuur wordt aangevraagd permanent bewoond of verbouwd moet worden. Bovendien zijn grondhuurtitels niet van toepassing op gebieden waar NTFP’s gejaagd of verzameld worden of dat een culturele of religieuze betekenis heeft. Tenslotte heeft het verlenen van grondhuurtitels heeft bovendien grote sociale gevolgen: 1) grondhuurtitels zijn individuele titels hetgeen het collectief versplintert of individuen dwingt tot een vereniging tot een rechtspersoon zoals een NV of stichting; 2) doordat een grondhuurtitel als onderpand voor bankleningen gebruikt kan worden verliezen crediteuren hun grond zodra ze niet tijdig aflossen; 3) de titel komt doorgaans op naam van het mannelijke gezinshoofd wat tot sekse-ongelijkheid leidt; 4) de financiële lasten van grondhuur ondragelijk voor gemeenschappen waar geld geen of een minder belangrijke rol speelt omdat jaarlijks een huurvergoeding moet worden afgedragen en het aanvragen van grondhuur vereist het inhuren van een landmeter vereist; 5) de titel biedt geen duurzame zekerheid omdat ze uiterlijk na veertig jaar vervalst.

Tucayana Amazonas

Voorlopig zou grondhuur verre abstractie blijven. In juli 1986 ontketent Ronnie Brunswijk, een ontevreden lijfwacht van Desi Bouterse, de Binnenlandse Oorlog met een overval op twee legerposten in het noordoosten van Suriname. Zijn Junglecommando bezet in enkele maanden grote delen van het kustgebied. De Djuka-marrons waar Brunswijk toe behoort moeten het zwaar ontgelden door acties van het Nationaal Leger. In november 1986 executeert ze ruim vijftig marrons in het plaatsje Moiana, vooral kinderen, vrouwen en bejaarden. Na verkiezingen in 1987 treedt de Front-regering aan (bestaande uit de grote partijen van het oude regiem) onder leiding van president Ramesewak Shankar. Na een serie onderhandeling sluit hij in 1989 een vredesakkoord met het Junglecommando in het Frans-Guyaanse Kourou. Naast afspraken over noodhulp aan binnenlandsbewoners en de terugkeer van vluchtelingen, zal het Junglecommando omgevormd worden tot een speciale politie-eenheid die belast wordt met de ordehandhaving in het binnenland (Buddingh' 1999: 348-50).

De inheemse bevolking is fel gekant tegen deze politie-eenheid. Het Junglecommando had zich de reputatie op de hals gehaald inheemse dorpen te beroven en de vrouwen te verkrachten. De stationering van gewapende marrons geldt dan ook als een volwaardige vijandelijke bezetting. In West-Suriname heerst bovendien de vrees dat de Front-regering de uitvoering van Het Plan wil hervatten. Ze zijn bereid hun huid dit keer heel duur te verkopen. Ze vinden Bouterse aan hun zijde. Op verschillende plaatsen begint hij met het bewapenen van inheemse milities, de Tucayana Amazonas. Ook marrons die tegen het vredesakkoord zijn krijgen van hem wapens: de Saramakaanse Angula en de Matawai-militie Mandela (Buddingh' 1999: 352). De belangrijkste oorlogshandeling van de Tucayana Amazonas in West-Suriname is de kaping van een vliegtuigje met een regeringsdelegatie aan boord. Na de *telefooncoup* van Bouterse op kerstavond van 1990 worden de milities samen met het Nationaal Leger ingezet tegen het Junglecommando. Bij deze gevechten zijn ook West-Surinaamse indianen betrokken. Ze vinden allemaal plaats in oosten van het land.

In 1992 komt er definitief een einde aan de Binnenlandse Oorlog met het vredesakkoord van Lelydorp dat ondertekend wordt door regeringsvertegenwoordigers, de Tucayana Amazonas, het Junglecommando en de andere marronrebellens. Het akkoord beoogt een basis te leggen voor meer stabiliteit in het binnenland door ontwikkeling, participatie van de bewoners en regulering van de rechten (Kambel & Mackay 2003: 102).

De beloften zijn nooit nagekomen en de regeringen van Venetiaan en Wijdenbos bleven onverminderd concessies uitgeven in de gebieden die volgens het Lelydorp-akkoord exclusief voor het gebruik door binnenlandbewoners gereserveerd was. Kambel & MacKay wijzen erop dat het vredesakkoord een publiekrechtelijke overeenkomst is. In weerwil van het regeringsstandpunt is de overheid daarom weldegelijk verplicht het na te leven (ibid: 113-4).

Echter, ook het nakomen van het akkoord zou veel nadelige consequenties hebben voor de inheemse bevolking van Suriname. De indeling van een concentrische zonering van woongebied, landbouwgebied en jacht-, vis- en verzamelgronden (de economische zone) komt niet overeen met de huidige geografische praktijk. De diverse vormen van landgebruik zijn zelden ruimtelijk gescheiden. Een aanpassing aan het concentrische schema zou daarom een totale ontregeling van de bestaanswijze betekenen. Daarnaast betekent het demarceren van grenzen een fixatie van het grondgebruik. Op veranderingen binnen het gebied, zoals het verdwijnen van wild of vegetatiesuccessie, kan dan niet meer met aanpassingen in het ruimtelijke gebruik worden gereageerd. Bovendien is het verzamelen

van plantaardige bosproducten in het geheel niet vermeld. Tenslotte staan alleen grondhuurtitels ter beschikking voor de realisatie van de zelfbeschikking die in het vredesakkoord van Lelydorp in het vooruitzicht is gesteld, met alle nadelen van dien (Kambel & MacKay: 103-7).

De participatie in de politiek op supercommunaal niveau zou moeten verlopen via zogenaamde district- en resortraden, waarin gekozen vertegenwoordigers een wetgevende en uitvoerende taak hebben. Deze raden zijn ingesteld maar functioneren niet omdat de districten en de resorten niet overeenkomen met de traditionele territoriale indelingen en omdat er geen middelen ter beschikking zijn gesteld om de raadsleden te compenseren voor de dikwijls zeer hoge reiskosten. Bovendien is het mandaat van de raden zeer beperkt: elke beslissing vereist de goedkeuring van de (door de regering benoemde) districtscommissaris, de minister van regionale ontwikkeling, de Nationale Assemblée en de president (Kambel & MacKay: 121). In Apura wist een enkeling van het bestaan van de raden af, maar niets duidt erop dat ze in West-Suriname ooit bijeen zijn geweest.

De onvrede over het niet nakomen door de regeringen van de overeenkomsten uit het akkoord leidde tot nieuwe pogingen om de verschillende inheemse gemeenschappen een gezamenlijke politieke platform te geven. Zo werd tijdens Gran Krutu's in Asindon-opo (1995) en Galibi georganiseerd (1996) waarbij een nieuw bestuursorgaan werd opgericht: het Hoogste Gezag voor het Binnenland. Hierin hebben de marron-granmans zitting, de kapiteins van de zuidelijke inheemse dorpen en het bestuur van de VIDS. Het Hoogste Gezag is bedoeld als vervanging van de district- en resortraden. De overheid weigert echter het te erkennen als de vertegenwoordiger van de inheemse en marron-bevolking (ibid: 122). De West-Surinaamse gemeenschap heeft voorlopig toestemming gekregen voor het gebruik van 1900 ha kostgrondgebied via zogenaamde houtkapvergunningen (HKV's).

het gemeenschapsbos

Door de ontoegeeflijke houding van de overheid zoeken de binnenlandbewoners hulp bij internationale waarborgen. Suriname heeft namelijk verplichtingen om hun rechten te respecteren door de verdragen die het geratificeerd heeft en vanwege het internationaal gewoonterecht. Daarin blijft de staat in gebreke:

Als wij deze verplichtingen vergelijken met de Surinaamse wetgeving en praktijk blijkt dat de grote meerderheid niet is geïmplementeerd, dat ze grotendeels niet worden erkend in de wet en dat nationale rechtsmiddelen niet toereikend of niet beschikbaar zijn. Bovendien worden de fundamentele rechten van inheemse volken en marrons -om gevrijwaard te zijn van discriminatie, om hun gronden en hulpbronnen te bezitten en van hun genot verzekerd te zijn, om deel te nemen aan besluitvorming, om hun culturen te beleven, etcetera- aan de lopende band geschonden (Kambel & Mackay 2003: 163-4).

Het recht op zelfbeschikking omvat de bovenstaande rechten en is gedefinieerd in een VN- en een OAS ontwerpdeclaratie²⁴. Claims kunnen via de Inter-American Commission on Human Rights (IACHR) aanhangig gemaakt worden bij het Interamerikaanse Hof te Panama. Bij zelfbeschikking behoren territoriale rechten. De implementatie daarvan vereist "wettelijke erkenning, restitutie en compensatie, bescherming van het gehele milieu en verschillende maatregelen voor participatie in extraterritoriale activiteiten die invloed kunnen hebben op bestaansmiddelen-voorziening en de integriteit van milieu en cultuur" (ibid: 154).

²⁴ Dit zijn respectievelijk *De Ontwerp VN Verklaring inzake de Rechten van Inheemse Volken* en *De Voorgestelde Inter-Amerikaanse Verklaring inzake de Rechten van Inheemse Volken*.

Een belangrijke voorwaarde voor de juridische strijd is de demarcatie van het gebied waarover het recht op zelfbeschikking moet gelden. In een door de VIDS geïnitieerd project hebben gemeenschapsleden met GPS-apparatuur bepaald wat de grens van het gemeenschapsbos is en op welke coördinaten de belangrijke hulpbronnen liggen. De data worden in Canada verwerkt tot een landkaart. Voor zuidwest en zuidoost Suriname zijn al dergelijke kaarten afgedrukt. De grenzen van het gebied zijn bepaald tijdens een gezamenlijke dorpsraad van Apura, Washabo en Section. Het gemeenschapsbos valt geheel binnen Surinaams grondgebied en loopt van Wakai in het noorden tot Cow Falls in de Corantijn en de Champion Vallen in de Kabalebo in het zuiden en van de westelijke Corantijn-oever tot de bronnen van de Kaburi-kreek en Kamp 52 in het oosten. Er is uitdrukkelijk rekening mee gehouden dat de belangen van anderen niet geschaad zouden worden. De Blanche Marie Vallen waar een junglelodge staat valt daarom buiten het gebied, evenals de steengroeve bij Kamp 52.

Dit gemeenschapsbos is qua functie en afmeting het absolute minimum dat de inheemse bevolking van West-Suriname nodig heeft om als gemeenschap te overleven. Buitenstaanders zullen niettemin welkom blijven, zo verzekerden alle informanten me. Wel zullen ze zich moeten houden aan de voorwaarden die de dorpsraden stellen en wellicht wordt een heffing ingesteld voor grondgebruik of compensatie verlangd voor gederfde inkomsten. Zelfs bauxietwinning in het Bakhuis Gebergte behoort tot de mogelijkheden mits BHP/Billiton een constante monitoring van haar milieubelasting toestaat en deze ook zelf bekostigd.

conclusie

de opening van het bureau (3)

Twee van de drie kapiteins, de gekozen dorpsleiders, zijn aanwezig. Eén kapitein heeft zich laten verontschuldigen en is gaan het jagen. Conform het programma spreken ze een korte begroeting uit. Geen van de journalisten heeft een vraag. Daarmee is het officiële gedeelte over. Volgens het programma worden de delegatieleden nu uitgenodigd worden voor een dans met de dames in palmladerenrokken en de winkelier zal gratis bier schenken aan de mannelijke gemeenschapsleden. Er lopen al mensen naar buiten als één van de kapiteins de microfoon pakt en schuchter om nog een beetje aandacht vraagt. De directeur van het Bureau kijkt zorgelijk maar doet niets.

De kapitein spreekt in langzaam Sranan en herhaalt het soms in Taki-taki. Hij begint met een dankbetuiging voor het nieuwe waterleidingnet, om vervolgens er aarzelend op te wijzen dat tal van andere beloftes nog steeds niet zijn nagekomen. Zijn overtuigingskracht groeit als hij ze verbeterd opsomt: de egalisatie van een voetbalveld, de stroomvoorziening van het noordelijkste deel van de gemeenschap, de aanleg van vijf kilometer lateriet-weg. “We zijn slechts weinig ontwikkelde mensen” zegt hij “maar we hebben begrepen dat we bepaalde rechten hebben”. Rechten die ze met het vredesakkoord van 1992 toegezegd zijn. Rechten die internationaal erkend zijn. Rechten die nergens in de Surinaamse wetboeken terug te vinden zijn.

De kapitein valt een moment stil en de directeur maant ogenblikkelijk aan tot applaudiseren met hulp van de trommelaar. Succesvol ditmaal. Hij dirigeert de delegatie naar buiten. Na dans en bier moet nog het eerste straatnaambordje van het dorp onthuld worden. De kapitein is hooguit vijf minuten aan het woord geweest, maar er is veel bereikt. Hij heeft het recht afgedwongen om gehoord te worden.

In april 2003 vloog het houten gebouw van het Centraal Bureau voor Burgerregistratie in brand. De brandstichter is opgepakt. De ambtenaren van het nieuwe Bureau zeiden dat 'baldadigheid' zijn motief was geweest. Anderen houden het op een daad van verzet. Hoe dan ook verdwenen in één klap alle gegevens die de inwoners voor de staat zichtbaar maken: hoeveel mensen er in West-Suriname wonen, hoe ze heten, wie een strafblad heeft of een Tucayana-verleden, wie staatsburger is en wie een illegale immigrant. Zonder dat zicht op de lokale bevolking lopen situaties makkelijk uit hand. Dat was al eens gebleken bij de uitvoering van Het Plan eind jaren zeventig. Uit het planologische niets doken toen ineens allerlei subversieve elementen op. De staat heeft daarom in ijl tempo -en pal naast het politiebureau- een nieuw Bureau opgetrokken. Van steen ditmaal. Tegelijkertijd ging een census van start. Iedereen kreeg, bij gebrek aan identiteitsbewijzen, de Surinaamse nationaliteit en iedereen die dat wilde kon zich een nieuwe naam aanmeten. Deze incorrectheden zijn irrelevant voor de staat. Het is van veel groter belang dat de formele orde hersteld is. Want alleen met een gestandaardiseerde representatie van land en burgers kunnen bestuur en planning door ruimte en tijd geprojecteerd worden.

Voor de inheemse bevolking van West-Suriname is de relatie met de staat allermint formeel. Zij leven in de groezelige processen waarin beleidsplannen en praktijk versmelten. Niettemin is het ook voor hen een schrale relatie: ze hebben heel weinig middelen om gezien of gehoord te worden. Door het geringe inwonertal hebben ze geen enkele invloed op de nationale democratische processen. De inheemse politieke podia, zoals het VIDS, zijn zwak door gebrek aan middelen en intercommunale communicatie en worden door de overheden simpelweg genegeerd. Voor de beroepsgroepen uit de bestaans economie bestaan geen vakbonden en staken maakt alleen indruk op het eigen hongergevoel. Bovendien ontberen veel inheemse groepen cruciale informatie over wat de staat en andere buitenstaanders met hen voor heeft. Zo weet niemand of het nieuwe waterleidingnet uit charitatieve overwegingen is aangelegd of dat het een stap uit het Het Plan die de toekomstige vergiftiging van de dorpingen moet voorkomen.

Tot nu toe bleek alleen een fysieke confrontatie het negeren te kunnen doorbreken: voor een bulldozer gaan staan, in gewapende opstand komen of het in de brandsteken van het gebouw van de burgerlijke stand. Niemand ziet geweld echter als een oplossing en de vraag in hoeverre het als middel geëigend is verdeelt de gemeenschap. Vooral de arme, recent gearriveerde migranten van Section aarzelen. Ze hebben niets te verliezen en vrezen dat weelde van De Ontwikkeling aan hen voorbij zal gaan als ze zich te veeleisend zijn opstellen. Ook enkele welvarende tajer-telers willen confrontaties met de staat liever vermijden.

De enige praktisch haalbare oplossing van het gebrek aan beleidsparticipatie is een zelfbeschikking over het gebied dat de levenswijze van de inheemse bevolking vereist. De dorpsraden garanderen een democratie op de juiste maat en de staat blijft de kosten en hoofdpijn bespaard van beleidsimplementatie onder de weerbarstige binnenlandse omstandigheden. Maar het is niet alleen de meest praktische oplossing. De inheemse gemeenschap van West-Suriname heeft volgens internationale bepalingen waaraan de Surinaamse staat zich heeft verplicht, recht op zelfbeschikking over haar woon- en kostgronden en het gemeenschapsbos.

In dit hoofdstuk heb ik een schets gegeven van de West-Surinaamse inheemse gemeenschap, de geschiedenis en haar relatie met de buitenwereld. Het gemeenschapsbos vormde een spil in alle drie thema's. In de komende hoofdstukken gaan we dat bos in. In plaats van een monolithische abstractie die het in dit hoofdstuk was, hoop ik dat het gaat leven in al zijn veelvormigheid en gelaagdheid. Daarbij zal ook 'de gemeenschap'

caleidoscopisch uiteenvallen in onstabiele netwerken, regels en praktijken en personen en genootschappen. We verruilen, kortom, het versimpelde en formele West-Suriname van dit overzicht voor de optiek van een participant aan de leefwereld van de jagers.

II. HET BOS VAN BUITEN

diner aan de Waterkant, 11 oktober 2004

Veel landen hebben er één, een plaats waar het land verwekt en geboren is. Voor Nederland is dat wellicht de Amsterdamse Nieuwmarkt waar de inkomende en uitgaande waren getaxeerd werden en zo de Republiek een Gouden Eeuw schonk. Voor Suriname is het ongetwijfeld de kade langs het oude centrum van Paramaribo die bekend staat als 'de Waterkant'. Dit is de plaats is waar de Europese kolonisten Suriname voor het eerst penetreerden. Hier werden de slaven ontscheept. Van hieruit werd stukje bij beetje het binnenland onder cultuur gebracht. En hier stond Suriname haar plantageproducten af aan de koopvaardij schepen die ondermeer naar de Nieuwmarkt voeren.

Opzichtige grandeur heeft het niet: een paar terrasjes met plastic tuinstoelen en Caribische muziek, wat groezelige eetstalletjes, een bankje in de schaduw van een amandelboom, een prieeltje met zwervers. Onder de milde verdoving van de zeebries en koud bier zou het ongekende historische spektakel je bijna ontgaan. Alle monumenten zijn er nog. Aan de overkant van de Suriname-rivier zie je de groene contouren van verlaten plantages, nu het thuis van een unieke avifauna die gespecialiseerd is op verwilderde koffieplanten. Stroomopwaarts pronken de kranen van de nieuwe haven, omkranst door de hoge brug die Oost met West verbindt en het land financieel ruïneerde. Midden in de rivier ligt een halfgezonken schip. Al een halve eeuw moeten boten er omheen manoeuvreren om de haven te bereiken. Achter de Waterkant staan 300 jaar oude herenhuizen. Neoklassiek, barok en gotiek, allemaal in hout nagemaakt, sommigen fraai gerestaureerd, anderen in ongemoeid verval. Verder naar rechts ligt het Onafhankelijkheidsplein, toneel van ceremonies, revoluties en vogelzangwedstrijden en geflankeerd door ministeries, het presidentiële paleis en het gebouw van de Nationale Assemblee. Het panorama besluit met de stenen muren van fort Zeelandia, bastion van de kolonisatie en locatie van de decembermoorden.

De zon is onder gegaan. Een boot schuift traag richting haven. Een dode hond drijft naar zee. Ik krijg honger. Bij Sandra's Smulhoekje verkopen ze gegrild vlees met rijst en groente. Een struise creoolse graaft het eten op uit vettige koelboxen en deponeert het in een wegwerpbakje. "Pingo" zegt ze "komt zo uit het bos." Kennelijk kijk ik wat bedenkelijk want ze moet glimlachen. "Je zal er sterk van worden, hoor!" Het eten is onverwacht goed. Warme rijst, knapperig gebakken kouseband en heel mals maar stevig varkensvlees met een onmiskenbare vleug van wild. Toch heeft ze geen gelijk. Het vlees komt niet uit het bos, maar van de Zuidmarkt aan de andere kant van de stad.

de Boswet

bushmeat capital

Wanneer je op een willekeurige plek in Zuid-Amerika een stukje wild of gevogelte (bushmeat) op je bord aantreft is de kans het grootst dat het pingo (*tayassu pecari*) is, een harig wild varken dat voorkomt in bossen van Zuid-Mexico tot Noord-Argentinië. Peres becijferde dat lage inkomens groepen in ruraal Brazilië jaarlijks tot 38 duizend kilo pingo buitmaken. Dat is bijna een derde van het totaal aan geschoten zoogdieren. De verwante pakira (*t. tajacu*) is met 27 duizend kilo een goede tweede (2000: 249). Pingo's vormen ook relatief het grootste aandeel want ze komen, gerekend naar biomassa of aantallen, minder voor dan pakira's (Peres 1996: 119). Hooguit veertienduizend kilo wordt jaarlijks aan tapir, hert of paca bemachtigd. Andere diersoorten komen niet boven de negenduizend kilo uit. Voor Suriname zijn geen vergelijkbare cijfers beschikbaar, maar